

ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ ΔΗΜΟΤΙΚΑΙ ΠΑΡΑΛΛΑΓΑΙ ΤΗΣ «ΕΡΩΦΙΛΗΣ» ΚΑΙ ΤΗΣ «ΒΟΣΚΟΠΟΥΛΑΣ»

Δύο κυρίως σκοπούς εξυπηρετεῖ ἡ μελέτη τῶν δημοτικῶν παραλλαγῶν τῶν ἔργων τῆς προσωπικῆς λογοτεχνίας. Ἐφ' ἑνὸς μὲν διαπιστώνει τὸν βαθμὸν ἐξαπλώσεως ἑνὸς ἔργου καὶ τῆς αἰσθήσεως, τὴν ὁποίαν τοῦτο ἐμποιεῖ εἰς τὸν λαόν· ἄφ' ἑτέρου δὲ ἀξιολογεῖ τὰς μεταπλαστικὰς ἱκανότητας, τὴν αἰσθητικὴν πολλάκις ἐμπειρίαν καὶ τὸν πλοῦτον τῶν στοιχείων, τὰ ὅποια ὁ λαὸς αὐτὸς χρησιμοποιεῖ πρὸς ἔκφρασιν τοῦ ἑσωτερικοῦ του κόσμου.

Πρόσφορον ἔδαφος πρὸς ἐξαγωγήν τοιούτων ὠφελίμων, διὰ τὰς νεοελληνικὰς ἀλλὰ καὶ τὰς λαογραφικὰς ἐρεῦνας, συμπερασμάτων, παρέχει ἡ μελέτη ὠρισμένων ἔργων τῆς Κρητικῆς προσωπικῆς Λογοτεχνίας, τοῦ 17^{ου} ἰδία [αἰῶνος, τῶν ὁποίων πολλὰς δημοτικὰς παραλλαγὰς διασώζει ὁ λαὸς στοματικῶς.

Ὁ πλοῦτος τῶν στοιχείων τῆς λαϊκῆς ποιητικῆς παραδόσεως, ἐκ τῆς ὁποίας ἐλήφθησαν ἀπὸ τοὺς Κρητὰς ποιητὰς¹ ἡ καθαρὰ καὶ ζωντανὴ δημοτικὴ γλῶσσα, τὰ μέτρα καὶ οἱ ἐκφραστικοὶ τρόποι, προσέτι δὲ ἡ ἐξοικείωσις καὶ ἀφοσίωσις τοῦ λαοῦ πρὸς τοὺς ἰδανικοὺς ἥρωας τῶν ἔργων², κατέστησαν ταῦτα λαοφιλεῖ ἀναγνώσματα καὶ διηυκόλυναν τὴν διάδοσίν των. Οὕτω οὐδόλως ἐκπλήσσει τὸ γεγονός, ὅτι οἱ ἀπελθόντες Τουρκοκρητῆς, γνωρίζοντες καὶ λαλοῦντες καλῶς τὸ κρητικὸν γλωσσικὸν ἰδίωμα, διέσωσαν, μεταξὺ πολλῶν ἄλλων ποιητικῶν κειμένων, καὶ μίαν ἐνδιαφέρουσαν δημοτικὴν παραλλαγὴν τῆς «Ἐρωφίλης»³. Ἐξ ἄλλου ἔχομεν πολλὰς καὶ σαφεῖς εἰδήσεις περὶ τῆς ἐπιβιώσεως τοῦ «φονικοῦ τούτου δράματος», διὰ στόματος τοῦ λαοῦ⁴, γεγο-

¹) Διὰ τὰ δημοτικὰ στοιχεῖα εἰς τὴν κρητικὴν λογοτεχνίαν, ἴδε Ν. Β. Τωμαδάκη, Ὁ Ἐθνικὸς χαρακτήρας τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας, περ. «Ἀγγλοελληνικὴ Ἐπιθεώρηση», τ. Α', ἀρ. 8 (Ὀκτ. 1915), σ. 20.

²) Δημ. Οἰκονομίδου, Τρία ἔργα τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας ἐν Ἀπειράθου Νάξου, περ. «Κρητικὰ Χρονικά», τ. Ζ' (1953), σσ. 114 - 118.

³) Περὶ τῶν κειμένων αὐτῶν καὶ τῆς Ἐρωφίλης, ἴδε Ἐμμ. Ἰ. Δουλιγεράκη, Τὸ κρητικὸν δημῶδες ἄσμα τῆς Σουσάννας, περ. «Κρητικὰ Χρονικά», τ. Θ' (1955), σσ. 343 - 349, 363 - 366 καὶ δὴ τὰς σημ. 63, 64, 116.

⁴) Ἀναφέρομεν τὰς κυριώτερας μαρτυρίας, τὰς σχετικὰς μὲ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς Ἐρωφίλης: P. Aug. Guys, Voyage Litteraire de la Grèce, Paris 1783, τ. Α', σσ. 221 - 223 καὶ τ. Β', σσ. 35 - 36. Γ. Χατζιδάκι, «Καθήκοντα καὶ Ἐλπίδες», περ. «Πρόοδος» (Ἰανουάριος 1897). Arnoldus Pas-

νὸς τὸ ὁποῖον μαρτυρεῖ μὲν τὴν εὐρεῖαν ἐξάπλωσιν, ἀλλὰ συγχρόνως δικαιολογεῖ τὴν διάδοσίν του καὶ εἰς τοὺς ἀλλοθρήσκους μὲν Τουρκοκρῆτας, οἱ ὁποῖοι ὅμως εἶχον τὴν ἰδίαν σωματικὴν κατασκευὴν, τὰ αὐτὰ ἦθη καὶ ἔθιμα καὶ τὴν ἰδίαν γλῶσσαν μὲ τοὺς Χριστιανούς Κρητας⁶.

Ὅσον ἀφορᾷ δὲ εἰς τὴν «Εὐμορφὴν Βοσκοπούλαν» καὶ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς ἀρκεῖ καὶ μόνον ἢ γνωστὴ μαρτυρία τοῦ Σολωμοῦ, ὅτι ἤδη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος «δὲν εἶναι γυναῖκα, πὺ νὰ μὴ γνωρίζη» τὸ ποιμενικὸν τοῦτο εἰδύλλιον⁷.

Ἄλλ' ἄς ἔλθωμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν παραλλαγῶν τῶν δύο ἔργων, συνεξετάζοντες πρὸς τὰς ἤδη γνωστὰς καὶ ἡμετέρας ἀνεκδότους.

Α'. «ΕΡΩΦΙΛΗ»

Ἡ τραγωδία τοῦ Χορτάτζη φέρεται εἰς τὴν δημοτικὴν ποίησιν ὑπὸ μορφὴν ἀποσπασμάτων, ἄλλοτε μὲν συνερραμμένων καὶ λογικὴν κάπως ἐνότητα ἀποτελούντων⁸, ἄλλοτε δὲ ἀνεξαρτήτων ἀπ' ἀλλήλων καὶ κυκλοφορούντων ἀπὸ στόματος εἰς στόμα, ὑπὸ τύπον ἐρωτικῶν κυρίως καὶ γνωμικῶν διστίχων⁹. Τὸ φαινόμενον εἶναι σύνηθες εἰς τὴν στοματικὴν παράδοσιν πολλῶν ἔργων τῆς Κρητικῆς Λογοτεχνίας, τῶν ὁποίων ἢ εἰς στίχους ἔκτασις εἶναι μεγάλη¹⁰. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ μὲ τὴν Ἐρωφίλην, τῆς ὁποίας ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν στίχων καὶ οἱ πλατυασμοὶ δὲν εὐνοοῦν μίαν πλήρη καὶ σαφῆ ἀπομνημόνευσιν τοῦ ἔργου

s o w, «Τραγούδια Ρωμαίικα», Lipsiae 1860, σ. 570, ἀρ. 910. Παύλου Βλαστοῦ, Ἀποσπάσματα ἐκ τῆς Ἐρωφίλης τοῦ Χορτάτζη, περ. «Κρητικὸς Λαός», τόμ. Α', τευχ. Γ' (1909), σσ. 70 - 72. Ἐρωφίλη, τραγωδία Γεωργίου Χορτάτζη (1600) ἐκδιδομένη ἐκ τῶν ἀρίστων πηγῶν μετ' εἰσαγωγῆς καὶ λεξιλογίου ὑπὸ Στ. Ξανθοῦδίδου, Ἀθῆναι 1928, εἰσαγ. σσ. λ' - λβ'. ΜΕΕ, τ. ΙΑ' (1929), σ. 625γ, λέξ. Ἐρωφίλη, ὑπὸ Α. Ν. Π(ολίτου).

⁶) Ἴδε Στ. Ξανθοῦδίδου, Ἐπίτομον ἱστορίαν τῆς Κρήτης ἀπὸ τῶν ὀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς, ἐν Ἀθήναις 1909, σ. 117.

⁷) Διονύσιος Σολωμός, ἐπιμέλεια καὶ εἰσαγωγή Ν. Β. Τωμαδάκη, Βασικὴ Βιβλιοθήκη, ἀρ. 15, ἐκδ. οἶκος «Ἀετός», Ἀθῆναι 1954, Διάλογος, σ. 167.

⁸) Τῆς μορφῆς αὐτῆς εἶναι ἡ παραλλαγή τοῦ Βλαστοῦ (περ. «Κρητικὸς Λαός», κ.λ.π. ἐνθ' ἄνωτ.) καὶ ἡ ἡμετέρα, ἢ ἐνταῦθα ἐκδιδομένη, εἰς τὰ μέρη τῆς ὁποίας ὑπάρχει ἄξιος λόγος σύνδεσμος καὶ ἀλληλουχία.

⁹) Τοιαῦτα εἶναι τὰ ὑπὸ τῶν Guys, Χατζιδάκι, Passow, Ξανθοῦδίδου κ.λ.π. μνημονευόμενα (ἴδε σημ. 4, ἄνωτ.).

¹⁰) Ὑπενθυμίζομεν τὴν κατ' ἀποσπάσματα ἐπιβίωσιν τοῦ «Ἐρωτοκρίτου», τῆς «Θυσίας τοῦ Ἀβραάμ», τῆς «Βοσκοπούλας» κ.λ.π. (Ἴδε Δημ. Οἰκονομίδου, Τρία ἔργα τῆς Κρητ. Λογοτ. κ.λ.π. περ. «Κρητικὰ Χρονικά», τ. Ζ' (1953) σσ. 114 - 118).

ἀπὸ τὸν λαόν, ὁ ὁποῖος καὶ εἰς τὰς καθαρῶς ἰδικὰς του δημιουργίας ἀποφεύγει τὰς λεπτομερείας, ἀγνοεῖ τὰς μακρὰς ψυχολογικὰς ἀναλύσεις τῶν χαρακτήρων καὶ εἶναι ἐξόχως λακωνικός¹⁰. Εἰς τὴν σύμφυτον μὲ τὸν χαρακτήρα τοῦ λαοῦ ἀπέχθειαν αὐτὴν πρὸς τὰς ἐκτεταμένας διηγήσεις πρέπει νὰ προσθέσωμεν καὶ τὴν ἐξ ἀδυναμίας πρόχειρον καὶ ἀτελεῆ ἀπομνημόνευσιν, ἐκ τῆς ὁποίας λέξεις, στίχοι καὶ ὀλόκληρα μέρη λησμονοῦνται, παραφθείρονται καὶ συμπύσσονται ἢ ἀλλάσσονται μὲ τυπικὰ ποιητικὰ στοιχεῖα, ληφθέντα ἀπὸ τὴν ἀπέραντον ποιητικὴν του παράδοσιν, ὅπου οἱ στερεότυποι στίχοι ἀποτελοῦν οὐσιωδέστατα στοιχεῖα εἰς τὰς δημιουργίας του. Οὕτω πολλάκις ὁ ἀρχικὸς χαρακτήρ τῶν ἔργων τῆς προσωπικῆς λογοτεχνίας ἀλλοιοῦται εἰς τὰς παραλλαγὰς, ἢ ὑπόθεσις μεταβάλλεται οὐσιωδῶς καὶ μόνον ὀλίγαι εἰδήσεις, περὶ τῆς προελεύσεως τῶν παραλλαγῶν, διασφύζονται δι' αὐτῶν¹¹. Τοῦτο εἶναι περισσότερο ἐκδηλον εἰς τὴν δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Βλαστοῦ παραλλαγὴν τῆς Ἐρωφίλης, ἢ ὁποία ἔχει μᾶλλον τὸν χαρακτήρα προχείρως καὶ ἀτάκτως ὑπαγορευθέντων μερῶν τῆς τραγωδίας. Ἡ ἡμετέρα¹² ἀποτελουμένη ἀπὸ πεζῆν καὶ ἔμμετρον ἀφήγησιν τῆς ὅλης ὑποθέσεως, διατηρεῖ κάποια χάριν καὶ μὲ τὴν σκηنيκὴν διάταξιν, τὴν ὁποίαν διασφύζει εἰς τὸ ἔμμετρον μέρος, δημιουργεῖ τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι ἐπεδείχθη κάποια προσοχὴ εἰς τὴν ἀπομνημόνευσίν της.

Βεβαίως αἱ ἀλλοιώσεις, ἢ σύγχυσις τῶν χαρακτήρων, αἱ παραφθοραὶ καὶ τὰ τυπικὰ λαϊκὰ στοιχεῖα δὲν ἐλλείπουν καὶ ἐδῶ· πάντως ἡ παραλλαγὴ αὕτη εἶναι περισσότερο εὐπρόσωπος τῆς ἄλλης.

Παρέχομεν νῦν ταύτην ἐπεμβαίνοντες εἰς τὸ πεζὸν μέρος ἐκεῖ, ὅπου ὁ συλλέκτης — ἄμοιρος στοιχειωδῶν γνώσεων συλλογῆς λαογραφικοῦ

¹⁰) Ὡς παράδειγμα παρέχομεν τὸ ποίημα τοῦ «Θανάτου τοῦ Διγενῆ», τοῦ ὁποίου ἔξοχον δείγμα λιτότητος εἶναι ἡ κρητικὴ παραλλαγὴ (σχετικῶς ἴδε Κ. Ρωμαίου, Ἡ Κρητικὴ παραλλαγὴ τοῦ «Θανάτου τοῦ Διγενῆ», περ. «Κρητ. Χρονικά», τ. Ζ' (1953) σσ. 395 - 405). Τῆς αὐτῆς λακωνικότητος καὶ λιτότητος δημιούργημα εἶναι καὶ τὸ ἠρωϊκὸ «Κλέφτικο τραγοῦδι» (σχετικῶς ἴδε Γιάννη Ἀποστολάκη, Τὸ Κλέφτικο τραγοῦδι, τὸ πνεῦμα καὶ ἡ τέχνη του, ἐν Ἀθήναις 1950, σσ. 106 - 109).

¹¹) Τὸ φαινόμενον ἔχει γενικὸν χαρακτήρα εἰς τὴν δημοτικὴν ποίησιν καὶ μία μελέτη, ἐπὶ τῶν διαφόρων μορφῶν, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐν ἄσμα ἐξαπλοῦται, ἐπὶ τῶν συμφυρμῶν, τοὺς ὁποίους προκαλεῖ ἢ δέχεται, ἐπὶ τῶν ἐπιδράσεων, τὰς ὁποίας προξενεῖ εἰς τὴν δημιουργίαν ἄλλων ἁσμάτων συγγειῶν ἢ ξένων ὡς καὶ ἐπὶ τῆς προελεύσεως διαφόρων στερεοτύπων στίχων, θὰ ἔλυε, νομιζομεν, πολλὰ καὶ ποικίλα τῆς δημοτικῆς ποιήσεως προβλήματα.

¹²) Ἐστάλη ἐκ Σμύρνης ὑπὸ τοῦ ἐξ Ἡρακλείου τουρκοκρητοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ Τσινάρ (Χατζῆ Ἀλῆ Μπεγάκη) εἰς τὸν Τουρκοδίφην κ. Νικ Σταυρινίδην, ὁ ὁποῖος εὐγενῶς παρεχώρησεν εἰς ἡμᾶς ταύτην.

ύλικου — ἠθέλησε νὰ περικοσμήσῃ τὸ κείμενον διὰ φράσεων καὶ λέξεων εἰς καθαρεύουσιν, τῆς ὁποίας δὲν φαίνεται καλὸς γνώστης.

Ἐπιφυλασσόμεθα εἰς παρατηρήσεις μετὰ τὴν παρουσίαν τοῦ κειμένου.

Ο ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ ΚΙ' Η ΝΕΡΩΜΦΙΛΗ¹⁵

Σὲ μιὰ ἐποχὴ καὶ σ' ἓνα καιρὸ ἦτο ἓνας βασιλιάς, σιὰ πλούτη περιπλοῦτος καὶ σιὴ δύναμη δυνατώτατος· ὁμως δὲν εἶχε διάδοχο τοῦ θρόνου του. Ἐπῆγε λοιπὸν σ' ἐκείνης τῆς ἐποχῆς τοὺς μάγους, μήπως μπορέσῃ καὶ κάμῃ ἓνα παιδί μὲ τὴ μαγείαν τως. Ὅσο ὁμως κι' ἂν ἐδουκίμασε οἱ κόποι νου πήγανε χαμένοι. Σ' αὐτὸ τὸ χρόνον κάποιος βασιλιάς τοῦ ἐκήρυξε πόλεμον καὶ ἔπρεπε νὰ κάμῃ ἐκστρατεία. Ἐπολέμησε λοιπὸν καὶ σ' ἓνα μικρὸ διάστημα ἐνίκησε τὸ βασιλιά, πὸν τοῦ ἐκήρυξε τὸν πόλεμον καὶ μὲ πολλὰ λάφυρα ἐγύρισε σιὴν πατρίδα του. Σιὰ λάφυρα, πὸν πῆρε ἀπὸ τὸν πόλεμον, ἦτανε κι' ἓνα μικρὸ παιδάκι, ὁμορφο σὰν ἄγγελος καὶ τρυφερώτατο, πὸν εἶχε τὸ ὄνομα Πανάρετος. Ὁ βασιλιάς αὐτὸ τὸ ἀγγελικὸ παιδί τὸ ἔκαμε παιδί δικόν του καὶ διάδοχόν του. Ὅντιεν ἦρθε ὁμως ἀπὸ τὴν ἐκστρατεία, ἡ γυναῖκα του εἶχε γεννημένα ἓνα κοριτσάκι, κι' αὐτὸ σὰν ἀγγελοῦδι, πὸν τὸ λέγανε Νερωμφίλη. Αὐτὰ τὰ δυὸ παιδιά ἐμεγάλωσαν καὶ ἐγαπιοῦντο μὲ μιὰν ἀγάπη κι' ἓνα ἔρωτα μεγάλο, δίχως νὰ ξέρουν ἂν εἶναι ἀδέρφια ἢ ξένοι καὶ ποιά ἦτανε ἡ καταγωγὴ τοῦ Πανάρετου. Μιὰ μέρα πὸν περπατοῦσαν μαζὶ σιὸ περβόλι, μιὰ γριὰ εἶδε τὴν ἀγάπη καὶ τὸν ἔρω-

¹⁵) Οὕτως ἔχει ὁ τίτλος εἰς τὸ ἐκ Σμύρνης ἀποσταλὲν χειρόγραφον τοῦ συλλέκτου. Ὁ τύπος *Νερωμφίλη* ἀπαντιᾷ πολλάκις εἰς τὸ κείμενον, εἰς τε τὸ πεζὸν καὶ τὸ ἔμμετρον, καθὼς καὶ εἰς τὴν παραλλαγὴν τοῦ Βλαστοῦ (ἐνθ' ἄνωτ. στ. 7, στ. 40, στ. 73 κ.λ.π.). Ἡ ὑπαρξίς τοῦ ν πρὸ τοῦ ε ἐξηγεῖται ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν στενὴν συνεκφώνησιν τοῦ τελικοῦ ν τοῦ θηλυκοῦ ἄρθρου εἰς τὴν αἰτιατικὴν μὲ τὸ ἀρχικόν ε τῆς λέξ. Ἐρωφίλη, οὕτω *Τὴν Ἐρωφίλη* > *Τὴ Νερωφίλη*, (πρβλ. *Τὴν Ἰδα* > *Τὴ Νίδα*). Ὅσον ἀφορᾷ δὲ εἰς τὴν ὑπαρξίς τοῦ ἐρρίνου μ πρὸ τοῦ χειλικοῦ δασέος φ εἰς τὸ σύμπλεγμα μφ (-μφίλη) δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν, εἴτε ὅτι πρόκειται περὶ ἀναλογικοῦ πρὸς τὰ *Παμφίλη*, *Πάμφιλος* σχηματισμοῦ εἴτε ἀναλόγου πρὸς τὸν σχηματισμὸν τοῦ *Σαμφῶ* φαινομένου (Γ. Ν. Χατζιδάκι, ΜΝΕ, 2, σσ. 550 - 556) εἴτε τέλος περὶ ἀλόγου προσθήκης τοῦ μ κούτου ὑπὸ τοῦ λου, ὁ ὁποῖος σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου ἀπομανθάνεται: ἀπτημερείας καὶ πολλάκις ἀλλοιοῖ καὶ τὴν οὐσίαν. Ἄξιον πάντως σημειώσεως εἶναι, ὅτι ὁ λαὸς διατηρεῖ τὸν τύπον τοῦτον (*Ἐρωμφίλη*) καὶ τὸν χρησιμοποιεῖ εὐρέως καὶ σήμερον ὡς βαπτιστικὸν ὄνομα, ἐνῶ ὁ ὀρθὸς τύπος (*Ἐρωφίλη*) σπανίως ἀπαντιᾷ εἰς τὴν σημερινὴν ὀνοματολογία. Αἱ ἄλλοι αὐταὶ προσθῆκαι ἐρρίνου δὲν εἶναι σπάνιοι εἰς τὴν δημοτικὴν μας γλῶσσαν, πρβλ. καὶ *Ἀνθήνα*, *ἔρωνας* κ.λ.π.

τάν τως καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ τῶς εἶπε πὼς ἡ φύση γεννᾷ τὴν ἀγάπη καὶ τὸν ἔρωτα σὲ δυὸ κορμιά, πὺ οἱ παιεράδες κι' οἱ μανάδες τως δὲν εἶναι οἱ ἴδιοι.

— Σεῖς ἀδέρφια δὲν εἶστε. Ἐσένα Πανάρετε, σὲ πῆρε καὶ σ' ἔφερε ὁ βασιλιάς λάφυρο ἀπὸ τὸν πόλεμο καὶ σ' ἔκαμε παιδί δικό ντου κι' ἡ Νερωμφίλη εἶναι θυγατέρα τοῦ βασιλιᾶ.

Αὐτὰ ἀφοῦ τὰ εἶπε ἡ γριά, οἱ νέοι ἄρχισαν νὰ φέρονονται μὲ τὸν πιὸ ἐλεύθερο τρόπο τῆς ἀγάπης.

Ἡ Νερωμφίλη τὴν ἀγάπη πὺ εἶχε σιὸν νέο τὴν εἶπε σιῆ Νένα τζη, πὺ τὴν βοηθοῦσε καὶ τὴν παρηγοροῦσε σὲ κάθε τῆς σιενοχώρια. Κι' ἡ Νένα τῆς εἶπε τὸ μυστικό, πὼς δὲν ἦταν ἀδέρφια.

Ὁ βασιλιάς ὅμως κατάλαβε τὸν ἔρωτά ντως καὶ τοὺς παρακολουθοῦσε ἀμοναχός του. Μιὰ μέρα τοὺς εἶδε νὰ φιλιοῦνται καὶ νὰ ἀγκαλιάζονται σιῆν κρεββατοκάμερα τοῦ Πανάρετου. Τότε δίχως νὰ τωσὲ δώση νὰ καταλάβουνε, φωνάζει τὸν Πανάρετο καὶ τοῦ λέει:

— Νὰ πᾶς νὰ προτείνης δυὸ γάμους σιῆ Νερωμφίλη, γιατί ἤρθανε σήμερο μανιάτα ἀπὸ τοὺς γειτόνους βασιλιάδες.

Καθὼς πάη ὁ Πανάρετος σιῆ Νερωμφίλη γιὰ νὰ τῷ πῆ τὴν προξενιά, ὁ βασιλιάς παραμονεύει γιὰ νὰ ἰδῆ τί θὰ κάμουν.

Λοιπὸν¹⁴ ἡ Νερωμφίλη, πὺ εἶδε ἓνα ὄνειρο ἀπὸ βραδύς, κάθεται σιὸ παράθυρο κλιτῆ¹⁵ μαζὺ μὲ τὴ Νένα τζη. Σ' αὐτὴ τῆ σιάση βλέπουν τὸν Πανάρετο νὰ ἔρχεται. Γυροῖζει ἡ Νερωμφίλη καὶ λέει τῷ Νένας τῷ:

Μὰ τὸν Πανάρετο θωροῶ κι' ἔρχεται ἴθην ἐμένα¹⁶

Γ 45 - 46, 61 - 62

¹⁴) Ἄρχεται τὸ δεύτερον, ἔμμετρον, μέρος μὲ τὴν σκηνηκὴν του διάταξιν καὶ τὰς ἐπεξηγήσεις ἢ συμπληρώσεις, τὰς ὁποίας εὐρίσκομεν εἰς τὸ χειρόγραφον τοῦ συλλέκτου. Ἀριστερὰ τῶν στίχων θέτομεν τὴν κανονικὴν ἀρίθμησιν αὐτῶν εἰς τὴν παραλλαγὴν, δεξιὰ ἐτέθησαν οἱ ἀριθμοὶ των ὡς εὐρίσκονται αὐτοὶ εἰς τὴν ἔκδοσιν τῆς τραγωδίας ὑπὸ τοῦ Ξανθοῦ διδου. Διὰ τοὺς τυχόν πτεφθαρμένους, συμπεφυρμένους, στερεοτύπους εἰς τὴν δημοτικὴν ποίησιν γ.λ.π. στίχους παρέχομεν παρατηρήσεις καὶ ἐπεξηγήσεις εἰς ἰδιαιτέρας δι' ἕκαστον ὑποσημειώσεις.

¹⁵) Θηλυκὸν τοῦ κλιτός, ρηματ. ἐπίθ. ἐκ τοῦ κλίνω (Ἐρωτόκρ. ἔκδ. Ξανθοῦ διδου, Γλωσσάρι. σ. 579). Ἀπαντᾷ πολλάκις εἰς τὴν Ἐρωφίλην καὶ εἰς ἄλλα ἔργα τῆς Κρητ. Λογοτ. (Ἐρωτόκρ., Ζήν., Στάθ., Ἀπόκοπο κ.λ.π.) μὲ τὴν ἔννοιαν, κατηφής, τεθλιμμένος. Ἀπαντᾷ καὶ σήμερον εἰς τὴν κρητικὴν διάλεκτον ἰδίως εἰς τὴν ἔκφρασιν «κάθεται κλιτός καὶ παραπονεμένος».

¹⁶) Εἰς τὸ χγφ. ὑπάρχει ὁ τύπος *θενεμένα* καὶ ἡ ἐξήγησις *θλιμμένα, λυπημένα*. Ἡ λέξις ὅμως αὐτὴ δὲν εἶναι γνωστὴ εἰς Κρήτην ἢ ἄλλαχού. Φαίνεται

κι' εἶναι τ' ἀμμάθια νιου κλιτὰ¹⁷ καὶ παραπονεμένα¹⁸.

Σιμώνει ὁ Πανάρετος κι' ἡ Νερωμφίλη τοῦ λέει :

Πανάρετε, Πανάρετε, Πανάρε τὴν ψυχὴ μου¹⁹, E 525
γιὰ σένα ἐγεννήθηκε σὶὸν κόσμον τὸ κορμί μου²⁰. Γ 149, E 525

5 Γιὰ σένα ἐγεννήθηκα, γιὰ σένα θὰ ποθάνω,
γιὰ σένα θὰ τὸν ἀρνηθῶ τὸν κόσμον τὸν ἀπάνω²¹.

Ὁ Πανάρετος τότε λέει τῇ Νερωμφίλης :

Ἀνὸ προξενειὲς σοῦ φέρνω ᾧ γώ, γλυκειά μου Νερωμφίλη²²,
μηδὲ σιὴ μιὰ δίνω βουλή, μηδὲ σιὴν ἄλλη ἀχείλι²³.

νά προῆλθεν ἀπὸ συμφυρμὸν τῶν λέξεων ὁθὲν ἐμένα. Εἰς τὴν παραλλ. τοῦ Βλαστοῦ ὁ ἀντίστοιχος στίχος ἔχει ἀκριβῶς τὸ δεύτερον τοῦτο :

21 Καὶ τὸν Πανάρετο θεωρῶ κι' ἔρχετ' ὁθὲν ἐμένα
Εἰς τὴν Ἑρωφίλην ἀντὶ τοῦ ὁθὲ παρέχεται πρὸς ἡ γαί ἀντὶ τούτου ἡ λέξις
θλιμμένο.

*Ερ. Γ, 45-46 Μὰ τὸν Πανάρετο θεωρῶ κ' ἔρχεται σὰ θλιμμένο,
καὶ τὸ μαντάιο τὸ πρικὺ θὲ νᾶχη μαθημένο.

καὶ Γ, 61-62 Μὰ τὴν κερά μου συντηρῶ κι' ἔρχεται πρὸς ἐμένα
κι' ἔχει τὸ πρόσωπο κλιτό, τ' ἀμμάθια θαμπωμένα.

¹⁷) Εἰς τὴν παραλλαγήν Βλαστοῦ, στ. 22 ἀντὶ κλιτὰ γράφεται κλεισιτά! Εἶναι τοῦτο χαρακτηριστικὸν τοῦ πόσον κακῶς ἀπομνημονεύονται πολλάκις τὰ κείμενα, δεικνύει δὲ πόσον παρανοοῦνται διὰ τοῦτο.

¹⁸) Οἱ δύο αὐτοὶ στίχοι προέρχονται προφανῶς ἀπὸ συμφυρμὸν τῶν 4 ἀνωτέρω (σημ. 16, Ἑρωφ. Γ 45 - 46, Γ 61 - 62) διδομένων. Τὸ μοτίβον τοῦτο τῆς ἀναγγελίας τῆς εἰσόδου εἰς τὴν σκηνὴν ἄλλων προσώπων, ἡ ὁποία γίνεται διὰ τοῦ εἰς αὐτὴν ἤδη ὑπάρχοντος καὶ ὁμιλοῦντος εἶναι συχνὸν εἰς τὴν τραγωδίαν, πρβλ. Β 235, Β 341, Δ 12, Δ 135, Δ 147, Δ 235 κ.λ.

¹⁹) Ὁ στίχος παρεφθάρη, πρβλ. Ἑρ. E 525

Πανάρετε, Πανάρετε, Πανάρετε ψυχὴ μου

*Ενταῦθα (εἰς τὴν παραλλαγήν) ἡ κακὴ καταγραφή τοῦ στίχου ἢ ἡ πρόχειρος ἀπομνημόνευσις του μετέβαλε τὸ τρίτο Πανάρετε εἰς Πανάρε(!) τὴν...

²⁰) Καὶ τὸ δίστιχον τοῦτο (3 - 4) ἐσηματίσθη προφανῶς ἀπὸ τὸν συμφυρμὸν τεσσάρων στίχων τῆς τραγωδίας. (Ὁ στ. 4 καὶ παρ' Ἑρωτοκρ. Γ 1400, αὐτούσιος),

E 525 Πανάρετε, Πανάρετε, Πανάρετε ψυχὴ μου,
βοήθα τῇ βαργνόμοιρης, καὶ δέξου τὸ κορμί μου.

Γ 149 Μὰ γῆ ὄμορφ' εἶμαι, γῆ ἄσκημη, Πανάρετε ψυχὴ μου,
γιὰ σένα ἐγεννήθηκε σὶὸν κόσμον τὸ κορμί μου.

²¹) Τὸ δίστιχον τοῦτο (5 - 6), ἐξ ὧσων γνωρίζομεν, δὲν ὑπάρχει αὐτούσιον εἰς τὴν τραγωδίαν. Ἀπηχῆσεις του μόνον ἀποτελοῦν οἱ στίχοι, Α 370, Γ 122 - 124, Γ 167 - 168, E 286 - 287. Πρβλ. καὶ Βλαστοῦ στ. 29 - 30.

²²) Πρβλ. Ἑρ. Β 251 - 252, Β 405, Γ 95, Δ 27.

²³) Ὁ στίχος δὲν φαίνεται νὰ προῆλθεν ἀπὸ τὸ πρότυπον.

*Ἡ Νερωμίλη ἀπαντᾷ :

10 Δυὸ προξενειὲς μοῦ φέρονουνε, Πανάρετε, καὶ πέ μου,
ποιὸς εἶν' ὁ πιά καλύτερος, γὰ δώσω τὸ ἀφεδιές μου²⁴.

*Ὁ Πανάρετος λέει :

Δὲ βάνω ἴγὼ εὐχαρισθιά σιὸν ἕνα καὶ σιὸν ἄλλο,
ἴσα ἴχω καὶ τὸν πιά μικρό, ἴσα καὶ τὸ μεγάλο²⁵.

Τότε ἡ Νερωμίλη τοῦ λέει τὸ ὄνειρο²⁶ :

Πανάρετε, Πανάρετε, σιολίδι τοῦ ψυχῆς μου,
εἶδά ἴνα ὄνειρο βαρὺ, πὸν τράνταξ' τὸ κορμί μου²⁷.

15 Δυὸ περισιτέρια πλουμισιά, περίσσα πλουμισμένα²⁸, B 147
σ' ἕνα ψηλότατο δειτροὶ ἦτανε φωλεμένα²⁹. B 148

Κι' ἐπέρασεν ὁ κυνηγὸς κι' ἐσκοτίωσε τὸ ἕνα³⁰,
κι' ἐπόμεινε τὸ θηλυκὸ μόνο κι' ἀμοναχόντου,
καὶ ἐγύρισε τὰ νύχια του, γιὰ γὰ σφαγῆ ἀπατόντου³¹.

20 Γιὰ γὰ σφαγῆ, γιὰ γὰ πνιγῆ, γιὰ τοῦ καρδιάς τὰ μέρη B 157
γιὰ γὰ σφαγῆ κι' ἐκεῖνο μιὰ γιὰ τὸ δικό του ταίρι³². B 159

²⁴) Πρβλ. Βλαστοῦ, στ. 15 - 16 :

*Δυὸ προξενειὰ μοῦ φέρανε, πέ μου, Πανάρετέ μου,
ποιὸς εἶν' ἀπὸ τοὶ δυὸ καλλιὰ γὰ δώσω τὸ ἀφεδιές μου.*

Τὸ δίστιχον τοῦτο εἶναι πιθανὸν ἀνάπλασις μέρους τῆς τραγωδίας, τὸ ὁποῖον ἐκ κακῆς ἀπομνημονεύσεως ἀπέμαθεν ὁ λαός.

²⁵) Πρβλ. Β 21 - 22. Πρβλ. καὶ Βλαστοῦ στ. 17, ἔνθα ὁ στίχος 12 τῆς παρούσης παραλλαγῆς εἶναι ὁ αὐτός.

²⁶) Εἰς τὴν τραγωδίαν ἡ Ἐρωφίλη ἀφηγεῖται τὸ ὄνειρον εἰς τὴν Νένα (Β 147 - 158). Ἐνταῦθα ὁμοῦς, ἔνθα τὰ πάντα συμπυκνοῦνται καὶ συγχέονται, ὁ λαὸς ἐπιδιώκει δραματικωτέραν ἐντύπωσιν καὶ συνοχήν, διὰ τῆς ἀπ' εὐθείας ἀνακοινώσεως τοῦ ὄνειρου εἰς τὸν Πανάρετον.

²⁷) *Τράνταξ' τὸ κορμί μου* = τὸ συνεκίνησε βαθέως.

²⁸) Β 147, *Δυὸ περισιτέρια πλουμισιά μοῦ φαίνετόνε, Νένα*, Πρβλ. καὶ Βλαστοῦ στ. 1, ἔνθα ὁ στίχος εἶναι ὁ αὐτὸς μὲ τὸν τῆς ἡμετέρας παραλλαγῆς.

²⁹) Ἐρωφ., Β 148 . . . κ' ἐθώρου φωλεμένα.

Βλαστοῦ, 2 . . . ἦσανε φωλεμένα.

³⁰) Εἰς τὴν τραγωδίαν δὲν ἀναφέρεται κυνηγός, ἀλλὰ *λοῦπης* (= λύκος καὶ ἀρπακτικὸν ὄρνεον) Β 151. *Λοῦπης* ἀναφέρεται καὶ εἰς τὸν Βλαστόν, στ. 3.

³¹) *...ἀπατόντου*. Ἡ ἔκφρασις εἶναι στερεότυπος εἰς τὴν δημοτικὴν ποίησιν (ἴδε Μ. Π. Βρετοῦ, Ἐθνικὸν Ἡμερολόγιον 1868, σ. 12, στ. 73 - 74, σ. 15, στ. 80 κ.ἄ.).

³²) Οἱ 4 τελευταῖοι ἐνταῦθα στίχοι (18 - 21) παραλλάσσουν εἰς ὠρισμένα σημεῖα ἀπὸ τοὺς ἀντιστοιχοῦς τῆς τραγωδίας (Β 155 - 158).

Ὁ Πανάρετος δίνει τὴν ἐξήγησιν⁸⁸:

Ὁ κύρης μάς ἴο⁸⁴ κνηγὸς κι' ἐμεῖς τὰ περιστέρια,
κόρη, καὶ νά ἴο βολετὸ καὶ νά γενοῦμε ταίρια⁸⁵.

Ὁ Βασιλιάς ὅταν εἶδε τὴν παράστασιν αὐτή, φωνάζει τῇ Νένα τῆ Νερωμφίλης καὶ τῆ λέει:

Τὸ σύμβουλο ἐπέψαμε νά μάθῃ τὴν ἀλήθεια,
25 κι' ὁ σύμβουλος ἐκάθεται κι' ἔλεγε παραμύθια⁸⁶.

Ἄμε καὶ φέρε μου τῆνε τὴ σκρόφα⁸⁷, πὺν θαργιέται,
πὺν σιὰ κρυφὰ καμώματα, πὺν κάνει, δὲ θωργιέται.

Καθὼς ἡ Νένα πάη νά πάρη τὴ Νερωμφίλη, ὁ βασιλιάς παραδίδει τὸν Πανάρετο σιὸ δῆμιο. Σιὸ δρόμο πὺν πάει ἡ Νερωμφίλη γιὰ τὸ βασιλιά, λέει τῆ Νένας τῆ:

Ὁ κύρης μου μοῦ μῆνυσε νά τρέχω νά πηγαίνω,
δὲν εἶχαμε σιὸ σπῆτι μας χειρότερο σὰν κεῖνο⁸⁸.

E 278

30 Σπιθιά μου τρισκατάρατη καὶ τρισκαταραμένη,

E 1

γιατὶ σιὰ βάρη τοῦ γιαλοῦ δὲν εἶσαι βουλιασμένη⁸⁹.

E 2

⁸⁸) Ἐνῶ εἰς τὴν τραγωδίαν ἡ Ἐρωφίλη ἐκφράζει ἡ ἴδια τὸν φόβον μήπως ὁ λούπης εἶναι αὐτὸς ὁ πατήρ της,

B 161 λούπης μὴν εἶν' ὁ κύρης μου, τρομάσσω καὶ φοβοῦμαι,
κι' ἐμεῖς τὰ περιστέρι' αὐτὰ κι' ὁμάδι σκοτωθοῦμε.

ἐνταῦθα ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος δίδει τὴν ἐξήγησιν τοῦ ὄνειρου, μὲ βεβαιότητα καὶ οὐχὶ ἀμφιβολίαν, εἶναι ὁ Πανάρετος. Τοιαῦται συγχύσεις προσώπων, ἐννοιῶν καὶ πραγμάτων εἶναι συνήθεις ἐνταῦθα, ὅπου ὁ λαὸς προσπαθεῖ νά δημιουργήσῃ μὲ 71 στίχους τὴν ἐντύπωσιν μιᾶς τραγωδίας.

⁸⁴) Ἦτο.

⁸⁵) Ὁ στίχος 22 εἶναι μετάπλασις τοῦ B 161 - 162 τῆς τραγωδίας. Ὁ δὲ στίχ. 23 εἶναι πρόχειρον δημιούργημα τοῦ λαοῦ.

⁸⁶) Ἐτερον δείγμα συγχύσεως μερῶν τῆς τραγωδίας εἶναι καὶ τὸ δίστιχον τοῦτο, τοῦ ὁποῖου τὸ ἀντίστοιχον, εἰς τὸ πρότυπον, εὑρίσκεται εἰς μονόλογον τοῦ βασιλέως, κατόπιν τῆς μακρᾶς προσπαθείας τοῦ συμβούλου νά ἀποτρέψῃ αὐτὸν ἀπὸ τὸν φόνον τοῦ Πανάρετου καὶ τὴν τιμωρίαν τῆς Ἐρωφίλης. Ὁ Βασιλιάς λέει:

Δ 611 - 612 Τὰ γεραθειὰ ἐλωλάνασι, θαρρῶ μὰ τὴν ἀλήθεια,
τὸ σύμβουλο καὶ κάθεται καὶ λέει παραμύθια.

⁸⁷) Ὑβρις συνήθης εἰς δημοτικὰ κείμενα μὲ τὴν σημασίαν τῆς κακῆς φήμης γυναικὸς (ἴδε καὶ Ἑμμ. Ἰ. Δουλιγεράκη, ἐνθ. ἀνωτ. σ. 345, στίχ. 77).

⁸⁸) Εἰς τὴν τραγωδίαν ἡ Ἐρωφίλη δὲν ὁμιλεῖ περὶ τοῦ πατρὸς της εἰς τὴν ἀντίστοιχον τῶν στίχων 28 - 29 περίπτωσιν, ἀλλὰ περὶ τοῦ ἀγγελιοφόρου, διὰ τοῦ ὁποῖου ὁ πατήρ της τὴν ἐκάλεσε,

E 277 - 278 Μ' ἀλλοιῶς γιατί μοῦ μῆνυσε μὲ τὸν Ἀρμόδη, κρίνω
(γιατὶ ἄνθρωπο χειρότερο δὲν ἔχομ' ἀπὸ κεῖνο)

(Πρβλ. Βλαστοῦ 11 - 12). Ὅθεν ἔχομεν καὶ ἐνταῦθα σύγχυσιν προσώπων.

⁸⁹) Εἰς τὸ πρότυπον οἱ στίχοι αὐτοὶ 30 - 31 δὲν λέγονται ὑπὸ τῆς Ἐρω-

*Ἡ Νερωμίλη παρουσιάζεται σὶν πατέρα της :

Τὴν ὁμιλιά σου ἤκουσα καὶ τὴν ψηλότητά σου ⁴⁰ E 325

κ' ἤρθα νὰ δῶ, ἀφεντάκι μου, κι' εἶντά 'ν' τὸ θέλημά σου ⁴¹. E 326

*Ὁ βασιλιάς :

Καλῶς τὴ θυγατέρα μου, καλῶς τηνε, νὰ κάμω, Δ 647
35 νὰ κάμω τὰ προεπούμενα σὶν ἐδικό σου γάμο ⁴².

*Ἡ Νένα μπαίνει στὴ μέση καὶ λέει τοῦ βασιλιᾶ :

"Ἄς κάμωμε, ἀφεντάκι μου, τούτ' ἢ φωτιά νὰ σβήσῃ,
σὰ σπύθα δίχως δύναμη στέκει νὰ τὴ γεμίση ⁴³.

*Ὁ βασιλιάς θυμώνει καὶ τὴν διώχνει ὑβριστικά :

Πήγαινε, πήγαινε ἀπὸ 'πά ⁴⁴, κακὴ καὶ ξεπλυμένη,
κι' ἐμένα ἢ θυγατέρα μου εἶναι χειροζαμένη ⁴⁵.

*Ἡ Νένα φεύγει καὶ μένει ὁ βασιλιάς μὲ τὴ Νερωμίλη μόνη. Αὐτός, ἀφοῦ θανάτωσε τὸν Πανάρετο, ἔκοψε τὴν κεφαλὴν του καὶ τὴν ἔβαλε σ' ἓνα βαρέλι ⁴⁶ μαζὺ μὲ τὴν καρδιάν του. Τὸ ἄλλο σῶμα τὸ ἔκαμε βρώση τῶν λιονταριῶν του. *Ὁ βασιλιάς διατάσσει τὴ Νερωμίλη νὰ ξεσκεπάσῃ τὸ βαρέλι :

φίλης ἀλλὰ ὑπὸ τοῦ μαντατοφόρου, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς Ε' πράξεως ἀναγγέλλει τὸν τραγικὸν θάνατον τοῦ Πανάρετου, ἴδε Ε, 1 - 2 καὶ πρβλ. Δ, 22.

⁴⁰) Ὁ στίχος προφανῶς παρεφθάρη ἐκ τοῦ Ε 325 :

Τὸν ὄρισμὸ ἐγροίκησα τῆς ὑψηλότητάς σου.

(Πρβλ. καὶ Βλαστοῦ 13 καὶ 33).

⁴¹) Παραφθορὰ τοῦ Ε 326 εἶναι καὶ ὁ 33 (άνωτ.).

E 326 *Κι' ἤρθα νὰ μάθω τὸ ζιμιὸ τ' εἶναι τὸ θέλημά σου.*

Διὸ τὸ δίστιχον (32 - 33) πρβλ. καὶ Β 373 - 374 καὶ Βλαστοῦ στ. 14 καὶ 34.

⁴²) Πρβλ. Δ 647 - 8.

*Καλῶς τὸν ἄξιό μου γαμπρό, καλῶς τονε νὰ κάμω
καθῶς τυχαίνει σήμερο τὸν ὁμορφὸ σου γάμο.*

Συγχέονται καὶ ἐνταῦθα, ὡς συνήθως, τὰ πρόσωπα. (Πρβλ. καὶ Α 545 - 546, Β 365 - 366, Γ 99 - 100, Βλαστοῦ 45 - 46).

⁴³) Τὸ δίστιχον (36 - 37) εἶναι, πιθανῶς, ἀπήχησις τοῦ Β 33 - 34, διὰ τοῦ ὁποῖου ἡ Νένα προσπαθεῖ νὰ πείσῃ τὴν Ἐρωμίλην, ὅτι δὲν πρέπει νὰ συνεχίσῃ τὸν παράνομον μὲ τὸν Πανάρετο ἔρωτα.

⁴⁴) Ἐπὶ 'πά = ἀπὸ δῶ.

⁴⁵) Πρβλ. καὶ Βλαστοῦ στ. 51 - 54. Χειροζαμένος ἢ ξεκουζουλαμένος, ὅστις κατὰ τὴν κοινὴν ἔκφρασιν, «ἔχει χάσει τὰ μυαλά του».

⁴⁶) Συγχέεται καὶ ἐνταῦθα ἡ λέξις βατσέλλι (λεκάνη ἢ δίσκος) πρὸς τὸ βαρέλι. Τὸν τύπον βατσέλλι, βατσέλλο διατηρεῖ ἡ παραλλαγή Βλαστοῦ. Διὰ τὸ βατσέλλι τοῦτο καὶ τὴν ἐπιβίωσίν του, ἴδε Μάρθας Ἀποσκίτου, Κρητοῦ πελοποννησιακά, «Κρητ. Χρονικά», τ. Θ' (1955) σ. 510.

- 40 Ἄνοιξε θυγατέρα μου ἐκεῖνο τὸ βαρέλι
λέω κι' αὐτὸ τὸ χάρισμα καλὸ φανῆ σου θέλει⁴⁷ E 368
- Ἡ Νερωμφίλη:
Ἡ Νένα μου ἐμίσησε κι' ἐγὼ πολλὰ τρομάσω⁴⁸. E 331
Γιὰ τὸ θεό, ἀφεντάκι μου, καὶ πῶς θ' ἀνεσκεπάσω.
- Ἄποιοι ποιητῆς:
Κι' ἀνεσκεπάζει καὶ θωρεῖ, εἴντα νὰ ἰδῆ ἢ καυμένη.
45 Κεῖνη τὴν ὥρα ζωντανὴ ἦτο γ(ῆ) ἀποθαμένη⁴⁹;
Ἡ Νερωμφίλη:
Κύρη μου δὲ σὲ λέω μπλιό, κύρη δὲ σ' ὀνομάζω E 435
μόν' ἄπονο κι' ἀνέπιστο καὶ σκύλο θὰ σὲ κράζω⁵⁰ E 436
Κεφάλι μου ὠραιότατο, κεφάλι πλουμισμένο, E 417
τ' ἀπομεινάρι τοῦ κορμιοῦ ποῦ τό 'χετε ριγμένο. E 418
- Ἄποιο βασιλιάς:
50 Τῶ λιονταριῶ μου τό 'δωκα καὶ τῶ σκυλιῶ μου βρώση, E 419
γιατὶ δὲν ἦτονε πρεπὸ χῶμα νὰ τὸ πλακώση. E 420
- Ἡ Νερωμφίλη:
Ἄποιο βασιλιάς 'τανε παιδί, 'νοῦς μέγα βασιλέα,
ἀπού 'το μεγαλύτερος ἀφέντης παρὰ σένα⁵¹.
Τοῦ Τραμουντιάνα βασιλιά, πού 'στε μεγάλοι φίλοι⁵²,

⁴⁷) E 367 - 368 :

Τὰ πράματ' ἀπὸ βροσκοῦνται σὲ τοῦτο τὸ βατσέλλι
σίμωσε, δέξον, χάρισμα καλὸ φανῆ σου θέλει.

(Πρβλ. καὶ Βλαστοῦ 61 - 62).

⁴⁸) Πρβλ. E 331 - 332.

⁴⁹) Πρβλ. E 385 - 386.

⁵⁰) E 435 - 436 :

Ἄποιο κύρη μου..., μὰ κύρη μπλειὸ γιάντα νὰ σ' ὀνομάζω,
κι' ὄχι θεογιὸ ἀλύπητο κι' ἄπονο νὰ σὲ κράζω.

⁵¹) Οἱ στίχοι εἶναι πρόχειρο δημιούργημα τοῦ λαϊκοῦ ποιητοῦ τῆς παραλλαγῆς, ὁ ὁποῖος πολλὰ παρήλλαξε, ἄλλα παρέφθειρε καὶ ἄλλα προσέθεσεν ὁ ἴδιος.

⁵²) Ἐνταῦθα ὁ Θερασύμαχος, πατὴρ τοῦ Πανάρετου, ἔχει ἀπολησμονηθῆ καὶ εἰς τὴν θέσιν του ὁ λαὸς θέτει ἓν ὄνομα λίαν γνωστὸν εἰς τὴν δημοτικὴν ποίησιν, τὸν Τραμουντιάνα. Πρβλ. τὸ Δ 675 :

Ἐεῦρε λοιπὸ πὼς εἶμαι γυιὸς τοῦ βασιλίου τοῦ πλούσου
τοῦ Τσέρτσας, τοῦ Θερασύμαχου, τοῦ φίλου τοῦ δικοῦ σου.

Εἰς τὸ πρότυπον ὁ Πανάρετος ἀποκαλύπτει τὴν καταγωγὴν του, ἐνῶ εἰς τὴν παραλλαγὴν, ὅπου τὰ πάντα συμπυκνοῦνται εἰς ὀλίγους στίχους, τὴν ἀποκάλυψιν κάμνει ἡ Ἡρωμφίλη.

- 55 ἐκείνουνα ἴτονε παιδί, ὁ διπλοκακομοίρης.
 Κοντό⁵³ τὴν ἀνεσπάσειε τὴ γλῶσσ' ἀπὸ τὰ χεῖλη;
 κοντὸ καὶ δὲν ἐφώνιαξε, γλυκειά μου Νερωμφίλη⁵⁴;
 Ὁ βασιλιάς:
 Κι' ὄντιε τὴν ἀνεσπούσανε τὴ γλῶσσ' ἀπὸ τ' ἀχείλη,
 δυὸ τρεῖς φορὲς ἐφώνιαξε, γλυκειά μου Νερωμφίλη⁵⁵ E 163
- 60 Ἐπὰ ἴναι κι' ἡ καρδούλα ντου, ἡ πολυματωμένη⁵⁶,
 ἀπὸν ματώθηκε γιὰ σὲ κι' ἦτονε πονεμένη.
 Ἐπὰ ἴναι κι' ἔβγαλε καὶ σύ, σκύλα, τὴν ἐδική σου, E 409
 νὰ τὴν ἐσμίζετε τὰ δυό, σὰν τὸν πονῆ ἢ ψυχὴ σου. E 410
- Ὁ Ποιητής:
 Τὸ χαντζεράκι ιζ' ἔβγαλε ἀπ' ἀργυρὸ φουκάρι,
 65 ψηλὰ - ψηλὰ τὸ πέταξε καὶ σιτὴ καρδιά τζη ἐβάρη⁵⁷.
 Καὶ ὄντιεν ἐξεψύχησε ἐβγῆκε περιστέρι,
 κι' ἀπ' τὴν σφαμένην του καρδιά, τὸ πλουμιστό της ταίρι.
 Ζευγάρι ἐγενήκανε καὶ πέταξαν ὁμάδι⁵⁸.
 Κι' ὁ βασιλιάς ὡς νὰ τὰ ἴδῃ τὰ θαύμασε, καὶ πάλι
- 70 κάθε ταχύ, κάθε πρωῖ καὶ κάθε ἀποβράδυ⁵⁹,
 ἤρχοντο κι' ἐθωρούσανε κεῖνο τ' ἀπομεινάρι.
 [Κι' εἶσι βγῆκε τὸ ὄνειρο τῆς Νερωμφίλης. Αὐτὸ πεζὸ καὶ ἔμμετρο
 εἶναι ἡ ἱστορία τοῦ Πανάροστου καὶ τῆς Νερωμφίλης]⁶⁰.

⁵³) Κοντό ; = ἄραγε ;

⁵⁴) Πρβλ. E 461 - 462, Βλαστοῦ 70 - 71.

⁵⁵) Πρβλ. καὶ E 149.

⁵⁶) Πρβλ. E 408, E 477.

⁵⁷) Ἀπὸ τοῦ στίχου 64 κέξ. ἄρχεται τὸ μέρος ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ὁ διασκευ-
 αστὴς προσέθεσε μόνος, ἀρυσθεῖς ἐκ τῆς λαϊκῆς ποιήσεως δύο στερεότυπα μο-
 τίβα της. Τὸ μοτίβον τῆς αὐτοκτονίας διὰ τοῦ μικροῦ «χαντζαριῶ» εἶναι λίαν
 γνωστὸν καὶ χρησιμοποιεῖται ἀπὸ ὄλους σχεδὸν τοὺς λαϊκοὺς ποιητὰς εἰς τοι-
 αύτας περιπτώσεις (περισσότερα ἴδε Ἐμμ. Ἰ. Δουλιγεράκη, ἐνθ' ἄνωτ., σ.
 351, σημ. 23).

⁵⁸) Ὁ λαὸς φαντάζεται, ὅτι καὶ μετὰ τὸν θάνατον οἱ δύο ἐρασταὶ εὐρίσκον-
 ται μαζὶ τὴν δὲ κοινοτάτην αὐτὴν λαϊκὴν ποιητικὴν ἀντίληψιν τὴν εὐρίσκομεν
 εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ κείμενα, τὰ ὁποῖα περιγράφουν τὸν θάνατον δύο ἐραστῶν.
 Ἄλλοτε μὲν μετατρέπονται αὐτοὶ εἰς πτηνὰ καὶ ἄλλοτε εἰς δένδρα, τὰ ὁποῖα
 εἰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις ἄπτονται τὸ ἐν τοῦ ἄλλου, ὡς νὰ ἀσπάζονται ἄλ-
 ληλα (ἴδε Ν. Γ. Πολίτου, Ἀκριτικὰ ἔσματα. Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ, περ.
 «Λαογραφία», τ. Α' (1909), σ. 244).

⁵⁹) Καὶ ὁ στίχος αὐτὸς εἶναι τυπικὸς εἰς τὴν δημοτικὴν ποίησιν (Δουλι-
 γεράκη, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 349, στ. 178) ὑπὸ διαφόρους παραλλαγὰς.

⁶⁰) Ἐδῶ τελειώνει τὸ χειρόγραφον τοῦ συλλέκτου. Δὲν γίνεται λόγος περὶ
 θανάτου τοῦ βασιλιᾶ, ὡς τούναντίον εἰς τὴν παραλλαγὴν τοῦ Βλαστοῦ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Ἡ παρούσα παραλλαγή ἀποτελεῖ, νομίζομεν, τυπικὸν δεῖγμα τῆς ἀδυναμίας τοῦ λαοῦ νὰ μεταπλάττη, ἐπὶ τὰ βελτίω, ἔργα ποιητικὰ ἐκτεταμένα, τῶν ὁποίων, ὅτε μὲν τὸ γνωμολογικὸν περιεχόμενον, ὅτε δὲ αἱ μακρὰ ἀναλύσεις χαρακτήρων καὶ γεγονότων, εἶναι ξένα πρὸς τὴν ποιητικὴν τεχνοτροπία καὶ τὰς ἀντιλήψεις του. Ἄν ἐξαιρέσωμεν ὅμως ὠρισμένας παραφθορὰς στίχων καὶ συγχύσεις μερῶν πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ὁ διασκευαστής, ἐν τῇ προσπάθειᾳ του νὰ διηγηθῇ εἰς πεζὸν καὶ ἔμμετρον μίαν τραγικὴν ἱστορίαν, δὲν ἀπέτυχε τελείως· διότι καί, στοιχειώδη, ἔστω, συνοχὴν ἔχει ἢ ἀφήγησίς του καὶ τὰ πρόσωπα διατηροῦν τὸν χαρακτήρα τῶν ἀναλλοίωτον, καὶ τὴν ἐντύπωσιν μιᾶς τραγικῆς ὑποθέσεως δημιουργεῖ τὸ παρὸν λαϊκὸν κείμενον. Δὲν πρέπει νὰ ἀγνοήσωμεν τὸ γεγονός, ὅτι ἀποσκοπεῖται ἐνταῦθα ἢ ἀπλούστευσις τῶν πραγμάτων καὶ ἢ ἱστορήσις τῶν παθημάτων τοῦ Πανάρετου καὶ τῆς Ἐρωφίλης κυρίως. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν δικαιολογοῦνται ὠρισμένοι παραλείψεις. Ὁ θεατρικὸς ρυθμὸς ἐπίσης, ὁ ὁποῖος εἶναι ἐμφανὴς εἰς τὴν ἔμμετρον διήγησιν, ἀποτελεῖ οὐσιῶδες στοιχεῖον, διότι δύναται νὰ ἐνισχύσῃ τὴν ἄποψιν, ὅτι πιθανὸν ἢ τραγωδία νὰ παριστάνεται καὶ νῦν εἰς τὸν λαόν, ὁ ὁποῖος τὴν διέσωσε ὑπὸ μορφὴν μιᾶς μικρᾶς παραλλαγῆς⁸¹, καὶ ἐκ παραλλήλου νὰ βεβαιώσῃ, ὅτι δὲν ἐπεδείχθη μεγάλη προχειρότης εἰς τὴν ἀπομνημόνευσιν τοῦ ἀρχικοῦ κειμένου. Βεβαίως αἱ ἀτέλειαι τῆς παραλλαγῆς εἶναι πολλαί. Εἰς τὴν πεζὴν ἀφήγησιν π. χ. ὁ «Πανάρετος» φέρεται ὡς λάφυρον πολέμου καὶ διάδοχος τοῦ βασιλέως, ὁ ὁποῖος στερεῖται δῆθεν τέκνων, παρὰ τὴν ἐπέμβασιν τῶν μάγων. Τὸ μέρος τοῦτο εἶναι προφανῶς ἀπήχησις τῶν εἰς τὴν τραγωδίαν εἰδήσεων περὶ τοῦ «Πανάρετου», ὁ ὁποῖος εἶναι μὲν θῦμα ἑνὸς ἀτυχοῦς διὰ τὸν πατέρα του πολέμου ὄχι ὅμως καὶ λάφυρον τούτου. Οὐδὲ διάδοχος καθίσταται ὁ ἥρωας αὐτός, ἢ σύγχυσις δὲ ὡς πρὸς τὴν γέννησιν τῆς Ἐρωφίλης δὲν ὑπάρχει εἰς τὸ πρότυπον. Οὐδεὶς ἐπίσης λόγος εἰς τὴν παραλλαγὴν περὶ ἀρειῶν τοῦ Πανάρετου, περὶ τοῦ Φιλογόνου, ὡς σφετεριστοῦ τοῦ θρόνου καὶ τῆς γυναικὸς τοῦ ἀδελφοῦ του κ.λ. Παραλλήλως, διὰ νὰ καλυφθοῦν ὠρισμένοι παραλείψεις καὶ κενά, προστίθενται στοιχεῖα ξένα πρὸς τὴν ὑπόθεσιν καὶ τὸν χαρακτήρα τῆς τραγωδίας. Τοιαῦτα εἶναι, ἢ ἀοριστία, διὰ τῆς ὁποίας ἄρχεται τὸ πεζὸν μέρος, μὲ τὴν ἀνωνυμίαν τοῦ «δυνατώτατου καὶ περίπλουτου βα-

⁸¹) Ὁ συλλέκτης τοῦ παρόντος κειμένου οὐδεμίαν περὶ τούτου πληροφορίαν παρέχει.

σιλιᾶ», ὡς συμβαίνει εἰς τὰ παραμύθια⁶², τὸ μοτίβον τῶν μάγων⁶³ καὶ τὸ τῆς ἐμφανίσεως τῆς γραιίας εἰς τὸν κῆπον⁶⁴. Σύγχυσις ἐξ ἄλλου ὑπάρχει καὶ εἰς τὸ μέρος, ὅπου λέγεται ὅτι οἱ δύο ἔρασταὶ δὲν γνωρίζουν ἂν εἶναι «ἀδελφία» ἢ μή, ἐνῶ ἔχουν ἐρωτικὰς σχέσεις! Γνωρίζομεν τέλος, ὅτι καὶ πρόσωπα καὶ μέρη συγχέονται εἰς τὴν ἔμμετρον ἀφήγησιν. Ἐξ αὐτῶν καὶ ἐκ τῆς συγκρίσεως τῆς παρούσης παραλλαγῆς μὲ αὐτὴν τοῦ Βλαστοῦ καταφαίνεται ὅτι ἡ τραγωδία ἐνεποίησε μεγάλην αἴσθησιν εἰς τὸν λαόν, ὃ ὁποῖος ὅμως δὲν ἠδυνήθη νὰ παραβῆ τὰς συνηθείας του καὶ νὰ ἀποβάλλῃ τὰς ἀδυναμίας του, δι' ὃ καὶ δὲν κατώρθωσε νὰ δώσῃ δείγματα τῆς δημιουργικῆς του ἰκανότητος εἰς τὰς δύο παραλλαγὰς τῆς Ἐρωφίλης. Εἶναι ἀκόμη ἐμφανές, ὅτι αἱ δύο ἐκτενεῖς αὐταὶ παραλλαγὰὶ⁶⁵ ἔχουν κοινὴν τὴν πηγὴν ἢ ὅπως-δήποτε ἄμεσον σχέσιν ἀφοῦ πλεῖστοι στίχοι ἀμφοτέρων εἶναι οἱ αὐτοί, πολλαὶ παραφθοραὶ κοιναί, εἰς τὰς δύο, καὶ ἡ εἰς ἕκτασιν διαφορὰ των μικρά.

Β'. «ΒΟΣΚΟΠΟΥΛΑ»

Τὸ εἰδύλλιον τοῦτο εἶναι περισσότερο γνωστὸν εἰς τὸν λαόν, διὰ τὸν λόγον ὅτι καὶ ἡ ἕκτασίς του εἶναι μικρά, καὶ ἡ ὑπόθεσίς του ἀπλουτέρα μιᾶς ἐκτεταμένης τραγωδίας, καὶ οἱ πλατυασμοὶ εἰς αὐτὸ σχετικῶς ὀλίγοι⁶⁶.

⁶²) Ἴδε Γ. Α. Μέγα, Καλλιμάχου καὶ Χρυσορρόης ὑπόθεσις (Extrait des Mélanges offerts à Octave et Melpo Merlier), Ἀθήναι 1952, σ. 7

⁶³) Παραμυθιακὸν εἶναι καὶ τὸ μοτίβον τοῦτο.

⁶⁴) Παραμυθιακὸν ἐπίσης.

⁶⁵) Τοῦ Βλαστοῦ καὶ ἡ ἡμετέρα δηλαδή.

⁶⁶) Παρέχομεν βιβλιογραφίαν τῶν σπουδαιότερων περὶ τῆς ἐξαπλώσεως τοῦ εἰδυλλίου μαρτυριῶν: Διονυσίου Σολωμοῦ, Διάλογος, σ. 167, ἐνθ' ἄνωτ. (σημ. 6). Ém. Legrand, «Ἡ Εὐμορφη Βοσκοπούλα», Paris 1870, p. 12, et pp. 37 - 39. Hubert Pernot, Le poème crétois de la Belle Bergère (Mélanges offerts à Ém. Picot), Paris 1913, t. II, pp. 89 - 102. Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν Ἐλευθερουδάκη, τ. Γ (1928) σ. 425α, λέξ. Βοσκοπούλα, ὑπὸ Σ. Ξ(ανθοῦδίδου). D. C. Hesselring, Byron en een nieuwrieks Volkslied, per. Groningen «Neophilologus», ἔτος 23ον, φύλλον 2 (1938), σσ. 145 - 149, ὑποστηρίζεται ἡ ἐπίδρασις τῆς «Βοσκοπούλας» εἰς τὸν Don Juan (Canto II, στροφή 112 - Canto IV, στροφή 73) τοῦ Byron. H. Pernot, Études de Linguistique Néo-Hellénique, vol. III, (Textes et Lexicologie de Parlers de Chio), Paris 1946, pp. 97 - 100. Π. Μαρκάκη, Τὸ Μεσαιωνικὸ εἰδύλλιο «Ἡ Εὐμορφη Βοσκοπούλα» σὺν δημοτικῆ παραλλαγῇ στὴν Ἀπεύραθο (Νάξου), «Φιλολογ. Πρωτοχρονιά» (1947, χρόνος 4ος) σσ. 137 - 144. Γ. Δάλλα, Γύρω ἀπὸ τὴ «Ναξιακὴ παραλλαγὴ τῆς ὁμορφίς

Αἱ δημοσιευθεῖσαι ἤδη δημοτικαὶ παραλλαγαὶ τῆς Βοσκοπούλας ἐγένοντο αἰτία ἄλλοτε μὲν νὰ γραφοῦν ὠρισμένοι ὠφέλιμοι περὶ τοῦ εἰδυλλίου παρατηρήσεις⁶⁷, ἄλλοτε δὲ νὰ διατυπωθοῦν ἐσφαλμένοι ἀπόψεις⁶⁸. Οἱ γράψαντες περὶ τῶν παραλλαγῶν αὐτῶν παρέλειψαν ἐπίσης νὰ ἀσχοληθοῦν μὲ τὸ οὐσιῶδες ζήτημα τῶν μορφῶν, ὑπὸ τὰς ὁποίας τὸ κρητικὸν ποίημα κυκλοφορεῖ εἰς τὸν λαόν, διότι καὶ ὅλας τὰς δημοσιευθεῖσας παραλλαγὰς δὲν ἐγνώριζον, ὡς φαίνεται⁶⁹, καὶ αἱ προθέσεις των ἦσαν ἄλλαι. Τὸ βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι ὑπάρχουν δέκα ἐκδεδομένα καὶ ἀνεκδοτοὶ δημοτικαὶ παραλλαγαὶ τῆς Βοσκοπούλας, τῶν ὁποίων ἡ μελέτη καταδεικνύει, ὅτι ὑπέστη μεταλλαγὰς καὶ διασκευάς, πολλάκις οὐσιώδεις, κατὰ τὴν εἰς τὸν λαὸν ἐξάπλωσίν της. Ἡ παρούσα μελέτη σκοπὸν ἔχει νὰ θέσῃ τὸ ζήτημα καὶ νὰ συμβάλῃ, ὅσον ἔνεστιν, εἰς τὴν λύσιν του· προσέτι δὲ νὰ ἀσχοληθῇ, ἐν ὀλίγοις, καὶ μὲ ὠρισμένας ἀπόψεις, τὰς ὁποίας οἱ πρὸ ἡμῶν γράψαντες διετύπωσαν καὶ τὰς ὁποίας θεωροῦμεν ἀξίας συζητήσεως.

Προτοῦ ὅμως προβῶμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ζητημάτων αὐτῶν, κρίνομεν σκόπιμον, νὰ δημοσιεύσωμεν πίνακα τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν εἰς ἡμᾶς ἐκδεδομένων καὶ ἀνεκδότων δημοτικῶν παραλλαγῶν τῆς «Βοσκοπούλας», διὰ νὰ ἔχωμεν μίαν πλήρη εἰκόνα τῆς ἐξαπλώσεώς

Βοσκοπούλας, περ. «Ναξιακὸν Ἀρχεῖον», τ. Α', σελ. 40ν (1947), σσ. 46 - 52. Δημ. Οἰκονομίδου, Τρία ἔργα τῆς Κρητικῆς Λογοτ. ἐν Ἀπειράθου Νάξου, περ. «Κρητ. Χρονικά», τ. Ζ' (1953), σσ. 111 - 118. Γ. Θ. Ζώρα, Τὸ Κρητικὸν εἰδυλλιον τῆς Βοσκοπούλας καὶ ὁ Ζακυνθινὸς ποιητὴς Ν. Κουτούζης, εἰς τὸ «Programme des Travaux» τοῦ Θ' Διεθνοῦς Συνεδρίου Βυζαντινῶν Σπουδῶν, Thessalonique, 1953, p. 23. Γ. Θ. Ζώρα - Φ. Κ. Μπουμπουλίδου, Ἑπτανήσιοι Προσολωμικοὶ ποιηταί, Ἀθήναι 1953, σσ. 65 - 67 καὶ 89. Κ. Θ. Δημσραῖ, Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, Δεύτερη ἔκδοσις, Ἀθήνα 1954, σ. 83. Περὶ τῆς ἄλλης γενικῆς βιβλιογρ. καὶ τῶν ἐκδόσεων τοῦ εἰδυλλίου ἴδε Μ. J. Manoussakas, La Littérature Crétoise à l' époque Vénitienne, Extrait de L' Hellenisme Contemporain, tom. IX (1955) σ. 107, σημ. 3 καὶ σελ. 108, σημ. 1, 2.

⁶⁷) Hub. Pernot, Le poème crétois... (Mélanges Picot) ἐνθ' ἄνωτ. σσ. 89 - 102 καὶ Δημ. Οἰκονομίδου, Τρία ἔργα τῆς Κρητ. Λογοτ., ἐνθ' ἄνωτ, σσ. 114 - 118.

⁶⁸) Ἰδε Π. Μαρκάκη καὶ Γ. Δάλλα, ἐνθ' ἄνωτ. (σημ. 66).

⁶⁹) Ὁ Μαρκάκης γνωρίζει τέσσαρες παραλλαγὰς, ὁ δὲ ἐσχάτως προσπαθεῖσας νὰ ὑποδείξῃ τὸ πρότυπον «τῆς Βοσκοπούλας» ποιητῆς Ἀρης Δικταῖος, (περ. «Νέα Ἑστία», τ. 59ος, τεύχος 685 - 686, σσ. 126 - 134, ἴδε καὶ ἀπαντήσεις ὑπὸ Μ. Μανούσακα καὶ Λ. Πολίτη εἰς ἐπόμενα τεύχη τοῦ αὐτοῦ περιοδικοῦ) λέγει, ἐν σελ. 133α σημ. 9, ὅτι πρέπει νὰ γίνῃ νέα ἔκδοσις τῆς «Βοσκοπούλας» μαζί! μὲ τὶς «τέσσερις γνωστὲς δημοτικὲς παραλλαγές της».

της εἰς τοὺς διαφόρους ἑλληνικοὺς τόπους, προσέτι δὲ θεωροῦμεν ἀπαραίτητον τὴν παράθεσιν περιλήψεως τῆς ὅλης ὑποθέσεως τοῦ εἰδύλλιου, διὰ νὰ κατανοηθοῦν εὐκολώτερον τὰ ὑφ' ἡμῶν κατωτέρω συζητούμενα. Τέλος, μετὰ τὴν περίληψιν αὐτὴν, δημοσιεύομεν δύο ἀνεκδότους δημοτ. παραλλαγάς, αἱ ὁποῖαι παρουσιάζουν ἐνδιαφέροντα προβλήματα καὶ εἶναι χαρακτηριστικαὶ τῶν διαφορῶν μορφῶν, ὑπὸ τὰς ὁποίας τὸ εἰδύλλιον διασώζεται εἰς τὸν λαόν.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΠΑΡΑΛΛΑΓΩΝ ΤΗΣ «ΒΟΣΚΟΠΟΥΛΑΣ»,

- Κρήτης¹. Α n t o n. J e a n n a r a k i s, Ἄσματα Κρητικά μετὰ διστίχων καὶ παροιμιῶν, Leipzig 1876, σσ. 129 - 130, ἀρ 131, στ. 66. Ἡ ἴδια παραλλ. καὶ εἰς τὴν Πλήρη Συλλογὴν Κρητ. Δημωδῶν ᾠμάτων, ὑπὸ Ἄ ρ ι σ τ. Κ ρ ι ᾶ ρ η, ἐν Ἀθήναις 1921, σσ. 210 - 212, στ. 66.
- Κρήτης². Ἀνεκδοτος, ὑφ' ἡμῶν, ἐν τῷ χωρίῳ Ζαρός τῆς περιοχῆς Ἡρακλείου Κρήτης, καταγραφείσα κατ' ἀνακοίνωσιν τῆς γραίας Μ α ρ ί α ς Ν ι κ ὸ υ λ γ ε ρ ᾶ κ η, ἐτῶν 90, στίχοι 41.
- Κρήτης³. Ἀνεκδοτος, εἰς τὸ Λαογρ. Ἀρχεῖον τῆς Ἀκαδ. Ἀθηνῶν ἀποκειμένη (ἀριθ. κατατάξ. ΛΑ 1162Γ, σσ. 145 - 148. Μ. Λ ι ο υ δ ᾶ κ η, Λασιδα Μεραμβέλλου, 1938) στ. 55.
- Κρήτης⁴. Ἀνεκδοτος ἐν ΛΑ (Μ. Λ ι ο υ δ ᾶ κ η, ἀνεκδοτα τραγούδια, παραλογές, σσ. 283 - 285) στ. 34¹⁰.
- Μήλου. Μ α ρ ί ν ο υ Π α π α δ ο π ο ῦ λ ο υ Β ρ ε τ ο ῦ, Ἐθνικὸν Ἡμερολόγιον τοῦ ἔτους 1868, Ἀθήναι 1868, σσ. 13 - 15 ᾠμα Β', στ. 80. Ἡ ἴδια παραλλαγή ἐν É m. L e g r a n d, Ἡ «Εὐμορφη Βοσκοπούλα» ἐν Παρισίοις 1870, σσ. 37 - 39.
- Νάξου. Π. Μ α ρ κ ᾶ κ η, Τὸ Μεσαιωνικὸ εἰδύλλιον «Ἡ Εὐμορφη Βοσκοπούλα» σὰν δημοτικὴ παραλλαγή στὴν Ἀπεΐραθο (Νάξου), Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιά (1917, χρόνος 4ος) σσ. 137 - 144, στ. 93.
- Ρόδου¹. Γ ε ρ α σ ῖ μ ο υ Δ. Δ ρ α κ ῖ δ ο υ, Ροδιακά, Ἀθήναι 1937, σσ. 49 - 50, στ. 36.
- Ρόδου². Ἀνεκδοτος εἰς τὸ Ἱστορ. Λεξ. τῆς Ἀκ. Ἀθηνῶν, χειρόγρ Π α π α χ ρ ι σ τ ο δ ο ῦ λ ο υ, ἀρ 534, σ 401, ἀριθ 19¹¹, στ 19.
- Χίου¹. Κ ω ν σ τ. Ν. Κ α ν ε λ λ ᾶ κ η, Χιακὰ ἀνάλεκτα, ἐν Ἀθήναις 1890, σσ. 113 - 128, στ. 498.
- Χίου². H u b e r t P e r n o t, Le poème crétois de la Belle Bergère (Mélanges offerts à Émile Picot), Paris 1913, t. II, pp 89 - 102, στ. 73. Περὶ τῆς ἰδίας ἴδε καὶ H. P e r n o t, Études de Linguistique Néo - Hellénique tom. III (Textes et Lexicologie de Parlers de Chio), Paris 1946, pp. 97 - 100.

¹⁰) Τὰς δύο ταύτας (Κρ.³, Κρ.⁴) παραλλ. εὐγενῶς παρεχώρησεν εἰς ἡμᾶς ὁ μέλλων νὰ ἐδώσῃ κριτικῶς τὴν «Βοσκοπούλαν» Διευθυντὴς τοῦ Μεσαιων. Ἀρχείου κ. Μ. Ι. Μανούσακας, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν διάθεσιν ἔχουν τεθῆ. Τὸν κύριον Μανούσακην εὐχαριστοῦμεν καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης.

¹¹) Τὸν Διευθυντὴν τοῦ Ἱστορ. Λεξικοῦ κ. Ι. Καλλέρην, ὅστις παρεχώρησεν εἰς ἡμᾶς τὴν παραλλ. εὐχαριστοῦμεν ὡσαύτως.

ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ ΤΗΣ ΥΠΟΘΕΣΕΩΣ ΤΟΥ ΕΙΔΥΛΛΙΟΥ¹²

«Ἐνας βοσκὸς συναντᾷ στὴν ἔξοχὴ μιὰ «πανώρια» βοσκοπούλα καὶ λιποθυμᾷ χτυπημένος ἀπὸ τὴν ὁμορφιά της. Συνέρχεται, καὶ ὕστερα ἀπὸ πρότασή της τὴν ἀκολουθεῖ στὸ σπήλιό της γιὰ νὰ ξεκουρασιῆ. Στὸ δρόμο ἀρραβωνιάζονται. Ἀκολουθεῖ ἡ περιγραφή τοῦ ἀπλοῦ καὶ καθαροῦ σπήλιου, τοῦ λιτοῦ δείπνου τους καὶ τῆς εὐτυχίας τους, πὺν κρατεῖ μερικὲς μέρες. Ὁ βοσκὸς φεύγει γιὰ τὴ μάντρα του μὲ τὴν ὑπόσχεση πὺς θὰ ξαναγυρίσῃ σ' ἓνα μῆνα, ὅμως ἀρρωσταίνει καὶ περνᾷ πολὺς καιρὸς, ὡσπὺν νὰ πάῃ. Ὅταν καταφέρει νὰ περπατήσῃ καὶ πηγαίνει στὸ σπήλιό, εἶναι πὰ ἀργά. Ἡ κόρη ἔχει πεθάνει ἀπὸ τὸν καϊμό της πιστεύοντας πὺς τὴν ἀπαρνήθηκε. Ὁ βοσκὸς βρίσκει μόνο τὸ μαυροφορεμένο γέρο πατέρα της, πὺν κλαίει τὴν κόρη του καὶ τοῦ διηγεῖται πὺς πέθανε ἡ ἀρραβωνιαστικιά του. Τὸ ἔργο τελειώνει μὲ τὸ θρῆνο τοῦ βοσκοῦ πάνω στὸ μνήμα τῆς βοσκοπούλας».

Παρέχομεν νῦν τὰς δύο ἀνεκδότους ἐκ Κρήτης δημοτικὰς παραλλαγὰς τοῦ εἰδυλλίου (Κρ.³, Κρ.²).

ΒΟΣΚΟΠΟΥΛΑ, Κρήτης 3¹³ (μορφὴ Α)

	Κάτω σὲ μιὰν ἔξοχιά, σ' ἓνα λειβάδι ¹⁴ ,	1
	μιὰν ταχυνὴ ἐπῆγα στὸ κοπάδι.	2
	Κάτω ἔκειά, πὺν ἔν' τὰ δέντρα, τὰ ποτάμια,	3
	τὰ δροσερά, τὰ τρυφερά καλάμια.	4
5	Κάτω ἔκειά, πὺν ἔν' τὰ δέντρα τ' ἀθισμένα,	5
	πὺν βόσκονται τὰ λάφια τὰ καημένα.	6
	. . . . . ¹⁵	
	Βρίσκω μιὰ Βοσκοπούλα κι' ἐκοιμᾶτο	

¹²) Λαμβάνομεν ἐνταῦθα τὴν περίληψιν, τὴν ὁποῖαν παρέχει ὁ Στυλιανὸς Ἀλεξίου εἰς τὴν «Κρητικὴν Ἀνθολογίαν» (εἰσαγωγή, ἀνθολόγησις καὶ σημειώματα ὑπ' αὐτοῦ, Ἡράκλειον 1954, σ. 51), τὴν ὁποῖαν θεωροῦμεν λίαν ἐπιτυχή.

¹³) Εἶναι ἡ μία ἐκ τῶν δύο παραχωρηθεισῶν εἰς ἡμᾶς ὑπὸ τοῦ κ. Μανούσακα Κρητικῶν παραλλαγῶν Κρ.³ (ἀρ. 1162Γ, σ. 145 - 148). Τὸ Α' σημαίνει τὴν μορφήν τῆς «Βοσκοπούλας», τὴν ὁποῖαν ἀντιπροσωπεύει ἡ παραλλαγή. Ἡ ἀρίθμησις τῶν στίχων ἐτέθη καθ' ὅμοιον τρόπον μὲ τὴν ἀρίθμησιν τῆς «Ἐρωφίλης» ἀνωτέρω (σημ. 14).

¹⁴) Οἱ στίχοι ἢ αἱ λέξεις εἶναι πολλάκις ἐλαφρῶς παρεφθαρμένοι ἢ ἀντικατεστημένοι, ὡς ἀντὶ τῆς λέξ. *λαγκάδι* τοῦ προτ. τίθεται ἐνταῦθα *λειβάδι*. Καθ' ὅσον ὅμως δὲν ἀλλοιοῦνται ἡ οὐσία δὲν θεωροῦμεν σκόπιμον νὰ δεικνύωμεν τὰς ἐκάστοτε παραφθοράς ἢ ἀλλαγὰς ταύτας.

¹⁵) Παραλείπονται δύο περιγραφικοὶ στίχοι (οἱ 7 - 8) τοῦ προτύπου.

- σὲ μιὰ χρυσομηλίτσα ἀπὸ κάτω⁷⁶.
 Στέκω καὶ συντηρῶ τῆνε στ' ἀμμάθια, 17
 10 κι' ἐγίνηκ' ἡ καρδιά μου δυὸ κομμάθια⁷⁷. 18
 Στέκω καὶ συντηρῶ τῆνε στὰ φρούδια,
 κρεμάστηκ' ἡ καρδιά μου σὰν τὰ φύλλα.
 Τὰ χεῖλια τζη, τὰ μεριζανοβαμμένα
 τὰ νιόδια τζη, τὰ πυκνοφυτεμένα
 15 καὶ ὁ λαιμός τση, τὸ χρυσὸ λαήνι,
 ποὺ βάνει ὁ βασιλιάς νερὸ καὶ πίνει.
 . . . . .⁷⁸
 —Μ' ἀργά ναι ἴδά, βοσκέ, καὶ ποῦ θὰ πᾶμε⁷⁹;
 κι' ἄς θέσωμε ἐπὰ στὰ χόρτα χάμαι. 112
 Ἄργα ναι ἴδά, βοσκέ, καὶ ποῦ θὰ μείνης;
 20 —Βάλε με στ' ἀγκαλάκια σου νὰ μείνω⁸⁰.
 . . . . .⁸¹
 Στὸν κάμπο - κάμπο, φῶς μου, περπατοῦσαν⁸²
 καὶ ἴνοῦς τ' ἄλλοῦ τὴ χέραν ἐκρατοῦσαν. 135
 Στὸν κάμπο - κάμπο, φῶς μου, ἐπηγαῖνα,
 καὶ σὰν τ' ἀδέρφια ἦσ' ἀγκαλιασμένα⁸³.
 25 Στὸν κάμπο - κάμπο⁸⁴, φῶς μου, περπατοῦσαν,
 κι' ὄλοι οἱ νερατζανθοὶ τοῦ λαντουροῦσαν⁸⁵. 144

⁷⁶) Οἱ στ. 7 - 8 τῆς παραλλαγῆς δὲν ὑπάρχουν εἰς τὸ πρότυπον, οὐδὲ τὸ περιεχόμενόν των συμφωνεῖ πρὸς τὴν ὑπόθεσίν του, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ κόρη παρουσιάζεται νὰ «βλέπη κάποια πρόβατα δικά της» καὶ οὐχὶ κοιμωμένη.

⁷⁷) Παραλείπονται ὀκτώ στίχοι τοῦ προτύπου, εἰς τοὺς ὁποίους περιγράφεται ἡ ὠραιότης τῆς κόρης. Τοιοῦτους ὁμως στίχους θέτει εἰς ἄλλο μέρος ὁ δημιουργὸς τῆς παραλλ. (τοὺς 11 - 16), ὑπὸ τοῦ ἰδίου ποιηθέντος.

⁷⁸) Παραλείπονται οἱ στίχοι 19 - 110, ὅπου περιγράφονται, ἡ λιποθυμία τοῦ «βοσκοῦ», ἡ προθυμία τῆς κόρης νὰ τὸν περιποιηθῆ, ἡ ὑπ' αὐτῆς δικαιολόγησις τῆς προθυμίας αὐτῆς καὶ ἡ ἀποκάλυψις της, ὅτι ἀγαπᾷ τὸν βοσκόν.

⁷⁹) Ὁ στ. εἶναι συμφυρμὸς τῶν 111+117+119.

⁸⁰) Ὁ στ. εἶναι ἀπήχησις τοῦ 108.

⁸¹) Παραλείπονται οἱ στίχοι 113 - 134, ὅπου ἡ κόρη προσκαλεῖ «τὸ βοσκὸ στὸ σπήλιον».

⁸²) Ὁ στ. προέρχεται ἀπὸ τὸν 136. Ἀπὸ τοῦδε παύει ὁ βοσκὸς νὰ ἀφηγηται ὁ ἴδιος. Ἡ ἀφήγησις γίνεται πλέον εἰς τρίτον πρόσωπον.

⁸³) Οἱ στ. 23 - 24 δὲν ἀπαντοῦν εἰς τὸ πρότυπον.

⁸⁴) Ἡ ἐπανάληψις τῆς αὐτῆς φράσεως, ὅπως ἐνταῦθα ἡ φράσις «στὸν κάμπο - κάμπο...», εἶναι συνήθης εἰς τὴν δημοτικὴν ποίησιν, (πρβλ. Δουλιγερὰκη, Τῆς Σουσάννας..., ἐνθ' ἄνωτ., σ. 343, στ. 3, 5, 7).

⁸⁵) Τῶν στίχων 25 - 26 τῆς παραλλ. προηγείται εἰς τὸ πρότυπον τὸ ἐπεισόδιον τῆς ἀνταλλαγῆς δακτυλίου ὑπὸ τῶν δύο ἐραστῶν καὶ περιγραφὴ τῆς φύ-

	<i>Καὶ πάει τον σιὸ σπήλιο, τὸ δικό τζης,</i>	
	<i>ποὺ ἔτον τοῦ λυγεροῦ τ' ἀρχοντικό τζης</i> ⁸⁶ .	
	. . . . .	87
	<i>Τοῦ λαηνιοῦ τὸν πάτο εἶχε λυχνάρι,</i>	158
30	<i>κι' ἦτινε μιὰ πρεπιὰ κι' ἓνα καμάρι.</i>	159
	<i>Βγάνει ξερή, βγάνει χλωρὴ μαλάκα</i> ⁸⁸ ,	193
	<i>βγάνει κι' ἓναν ἄρνι πάνω σιὴν πλάκα.</i>	194
	<i>Βγάνει κι' ἓνα φλασκάκι πλουμισμένο,</i>	198
	<i>γλυκόξινο κρασάκι γεμισμένο.</i>	197
35	<i>Βγάνει κι' ἓνα ποτήρι πλουμισμένο,</i>	
	<i>ποὺ τὸ ἔχαν οἱ βοσκοὶ πελεκημένο</i> ⁸⁹ .	
	<i>Βγάνει κι' ἓνα σπαθάκι πλουμισμένο,</i>	
	<i>μὲ κόκκινο κορδέλι κρεμασμένο.</i>	180
	— <i>Δὲ θέλω ἔγὼ ξερὴ, χλωρὴ μαλάκα,</i>	
40	<i>μηδὲ ἄρνι, φῶς μου, ἄπὰ σιὴν πλάκα</i> ⁹⁰ .	
	<i>μὰ θέλω, φῶς μου, νάρθ' ἢ ὄρεξή σου,</i>	
	<i>ἄν εἶναι, μ' ὄρισμό σου, τὸ φιλί σου</i> ⁹¹ .	
	— <i>Δὲν τῶχω τὸ ἄθροπιὰς καὶ τοῦ τιμῆς μου,</i>	210
	<i>ἔθουας λοῆς νὰ διάξω τὸ κορμί μου.</i>	211
	. . . . .	92
45	<i>Παίρνει ὁ βοσκὸς τὴ βούργιαν του, μισεύγει,</i>	
	<i>κι' ἢ κόρη τότες θάρρειε δὲ γιαέρνει,</i>	
	<i>κι' ὀμπρὸς σιὴ βρούση πέφτει λιγωμένη</i> ⁹³ .	29
	<i>Παίρνει ὁ βοσκὸς νερὸ ἀπὸ τὴ βρούση,</i>	37
	<i>καὶ πάει πρὸς τὸ ἀγάπης νὰ τὸ χύση.</i>	38
50	<i>Καὶ ξαναλαντουρᾶ τη, φῶς μου, πάλι,</i>	41

σεως. Ὁ στ. 26 προέρχεται ἀπὸ τὸν 144 τοῦ προτ. ἐλαφρῶς διαφέρων τούτου.

⁸⁶⁾ Οἱ στ. 27 - 28 δὲν προέρχονται ἀπὸ τὸ πρότυπον.

⁸⁷⁾ Παραλείπονται οἱ στίχοι 149 - 152, οἱ ὁποῖοι περιγράφουν «τὸν σπήλιο».

⁸⁸⁾ Παραλείπονται πρὸ τοῦ δίστιχου αὐτοῦ (30 - 31) οἱ στ. 155 - 178 καὶ 181 - 192, ὅπου περιγράφεται ἡ τάξις καὶ ἡ ὠραιότης τοῦ σπηλαίου. Ἡ κόρη ἐπίσης ἀποκαλύπτει, ὅτι ἔχει μόνον ἓναν πατέρα, ὁ ὁποῖος ἀπουσιάζει.

⁸⁹⁾ Οἱ στ. 35 - 36 δὲν ὑπάρχουν εἰς τὸ πρότυπον.

⁹⁰⁾ Ἴδε στ. 31 - 32 τῆς παραλλ. ἀνωτέρω. Οἱ ἀντίστοιχοι τῶν στ. 39 - 40 αὐτῆς εἶναι διάφοροι εἰς τὸ πρότυπον (201 - 202).

⁹¹⁾ Τὸ δίστιχον 41 - 42 προέρχεται ἀπὸ τοὺς στ. 203 - 204 τῆς «Βοσκοπούλας».

⁹²⁾ Ἀπὸ τοῦδε εἰσάγονται διάφορα, τοῦ προτύπου, μέρη καὶ ἡ παραλλαγή ἀπομακρύνεται τῆς ἀρχικῆς ἀφηγήσεως.

⁹³⁾ Συγγέεται ἔνταῦθα τὸ ἐπεισόδιον τῆς λιποθυμίας τοῦ βοσκοῦ καὶ ἀντ' αὐτοῦ λιποθυμεῖ ἡ κόρη.

	καὶ συνιφέρ' ὁ νοῦς τσ' ἀπὸ τῆ ζάλη.	42
	Κερά μου, τὸ μιστό σου τ' ἀρχισμένο	105
	νά 'τον ἀπὸ τὸ θιὸ ξετελεμένο ⁹⁴ .	106
	Δὲν τῶχω τσ' ἀθροπιᾶς καὶ τσῆ τιμῆς μου,	210
55	κι' εἰσὰ μοῦ παραγγεῖλαν οἱ γονεῖς μου.	

Τοῦτο εἶναι τὸ τέλος τῆς παραλλαγῆς αὐτῆς τῆς μορφῆς Α', εἰς τὴν ὁποῖαν πολλοὶ στίχοι εἶναι αὐτούσιοι ἢ συμπεφυρμένοι στίχοι τοῦ προτύπου καὶ ἄλλοι εἶναι λαϊκὰ δημιουργήματα παρεμβληθέντα εἰς ἀντικατάστασιν λησμονηθέντων μερῶν. Τῆς αὐτῆς μορφῆς εἶναι καὶ ἡ ἑτέρα ἐκ Λατοίδας παραλλαγή με ὠρισμένας, οὐχὶ οὐσιώδεις, διαφορὰς εἰς στίχους καὶ λέξεις. Ἀμφότεραι εἶναι προϊόντα προχείρου ἀπομνημονεύσεως καὶ ἀτελεῖς εἰς τὴν ἀφήγησιν. Ὄρισμένοι μόνον στίχοι εἰς αὐτὰς διατηροῦν κάποιαν χάριν.

ΒΟΣΚΟΠΟΥΛΑ, Κρήτης²⁹⁵ (μορφή Β')

	Σὲ μεγάλη ἐξοχή ⁹⁶ , σ' ἓνα λαγκάδι,	1
	μιὰν ταχυνὴ ἐπῆγα στὸ κοπάδι.	2
	Σὲ δέντρα, σὲ λειβάδια, σὲ ποιάμια,	3
	σὲ δροσερὰ καὶ τρυφερὰ καλάμια.	4
5	'Εκεῖ στὰ δέντρα 'κεῖνα τ' ἀνθισμένα,	5
	ποὺ βόσκαν τὰ 'λαφάκια τὰ καῦμένα.	6
	'Εκεῖ στὰ δροσερὰ τὰ χορταράκια,	7
	ποὺ γλυκοκελαηδοῦσαν τὰ πουλάκια.	8
	Πανώρια λυγερή, πανώρια κόρη,	9
10	ὡσὰν καλὴ καρδιὰ κι' ὡραία στὰ θώρη ⁹⁷ ,	10
	ἔβλεπε κάποια πρόβατα δικά της,	11
	κι' ἔλαμπε σὰν τὸν ἥλιο ἢ ὁμορφιά της.	12
	. . . . . ⁹⁸	
	Σιτρέφομαι καὶ θωροῶ τη μὲς σι' ἀμμάθια,	17

⁹⁴) Τὸ δίστιχον προέρχεται ἀπὸ τοὺς στ. 105 - 106, ἑλαφρῶς παραλλαγέν.

⁹⁵) Ἡ παραλλ. αὐτὴ εἶναι ἡ καταγραφείσα ὑφ' ἡμῶν εἰς τὸ χωρίον Ζαρὲς ἀπὸ στόματος τῆς μάμμης ἡμῶν Μαρ. Ν. Δουλγεράκη. Ἀντιπροσωπεύει τὴν μορφήν Β' τῶν παραλλαγῶν τῆς Βοσκοπούλας.

⁹⁶) Οἱ στίχοι παραλλάσσουν κι' ἐδῶ εἰς ὠρισμένας λέξεις, ἀντὶ ἐξοριὰ π. χ. τοῦ προτύπου, ἢ παραλλαγή ἔχει ἐξοχή, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι ἀνεπιτυχές.

⁹⁷) Περὶ τῆς συνήθους αὐτῆς ἐκφράσεως «ὡραία στὰ θώρη», «πλουμιὸ στα θώρη» κλ. ἴδε ὅσα διέλαβε ὁ Στ. Ξανθοῦδίδης, Γλωσσικαὶ ἐκλογαί, περ. «Ἀθηνᾶ», τ. ΛΗ' (1926), σσ. 129 - 131, Σταθῶρι, Σταθῶρης.

⁹⁸) Ἐλλείπουν οἱ στ. 13 - 16 τοῦ προτύπου.

- κι' ἐρράησ' ἡ καρδιά μου τρία κομμάδια. 18+102
- 15 Καλημερίζω τηγε καὶ τοῦ λέω⁹⁹ :
— Δὲν μὲ λυπᾶσαι, ἀγάπη μου, νὰ κλαίω ;
δὲν μὲ λυπᾶσαι, κιτρολεμονιά μου,
ποὺ ῥάησε γιὰ σένα ἡ καρδιά μου¹⁰⁰ ;
Ἐσὺ θαν' εἶσαι αἰτία νὰ ποθάνω,
20 γιὰ σένα τὸν ἀπάνω κόσμο χάνω
γιατὶ σὰ σ' εἶδα¹⁰¹, μπῆκες στὴ καρδιά μου,
καὶ καίονται γιὰ σὲ τὰ σωθικά μου.
Παίρνει τονε τὸ παράπονο καὶ πάει,
σαράντα ἕξι ἡμέρες ἤκαμε νὰ φάη.
- 25 Κι' ἀπάνω σοὶ σαράντα τωσὲ λέει :
μηνύσετε τὸ ἀγάπης μου νὰ κλαίη,
κι' ὁμορφα μοιρολόγια νὰ μοῦ λέη¹⁰².
Μονημερῆς ἡ σκύλα¹⁰³ τὸ μαθαίνει,
καὶ παίρνει τοῦ βαλίτσες¹⁰⁴ τοῦ καὶ πιαίνει.
- 30 Κι' ὡς ἤπιασε τοῦ πόρτας τὸ κερκέλι,
— δὲν μοῦ μιλεῖς, γλυκύτατό μου ταίρι ;
δὲν μοῦ μιλεῖς, λιγνό μου κυπαρίσσι,
γιὰ σένα ἡ καρδιά μου θὰ ραήση.
Δόστε μου τὸ βιολί μου νὰ τὸ παίξω,

⁹⁹) Ἀπὸ τοῦδε (στ. 15) ἡ ὑπόθεσις ἀλλάσσει καὶ οἱ λοιποὶ στίχοι τῆς παραλλ. εἶναι λαϊκὰ δημιουργήματα.

¹⁰⁰) Πρὸς τὴν λαϊκὴν αὐτὴν ἔκφρασιν περὶ τῆς « ρ α ἰ σ μ ἔ ν η ς κ α ρ δ ι ᾱ ς » τὴν μαντινάδα :

Ἀπὸ μελαχροينوῦ μαθιά,
ὅποια καρδιὰ ραῖση,
γίνει' ἡ μαχαιριὰ βαθειὰ
κι' ἀδύνατο νὰ κλείση.

¹⁰¹) Σὰ σ' εἶδα = ὅταν σὲ εἶδα.

¹⁰²) Οἱ δύο αὐτοὶ στίχοι (26 - 27) φαίνεται νὰ προέρχονται ἀπὸ τοὺς στ. 329 - 330, 361 - 362, 375 - 376 ἢ ὅπωςδήποτε νὰ ἔχουν σχέσιν μὲ αὐτούς.

¹⁰³) Ἀποδίδεται εἰς πρόσωπα καὶ συνήθως εἰς γυναῖκας, αἱ ὅποια ὑπέπεσαν εἰς ἓν σφᾶλμα ἢ δὲν συμπονοῦν τοὺς χάριν αὐτῶν θυσιαζομένους, (πρὸς καὶ τὸ ἔσμα τῆς « Ἀδικοσκοτωμένης » κόρης μὲ τὰ ρόδα, ἢ ὅποια ἀποκαλεῖται ἀπὸ τὴν μητέρα της,

σ κ ν λ ι ᾱ . . . β ρ ω μ ι ᾱ . . . μ α γ α ρ ι σ μ ἔ ν η .

Ἴδε προχείρως Tommaseo, σ. 66, ἐπίσης Λαογραφίας τ. ΣΤ', σ. 557, ἀρ. 10 καὶ Μ. Λιουδάκη, Ε.Ε.Κ.Σ., Β, σ. 221 κ. ᾤ.).

¹⁰⁴) Ἡ παραλλαγή Γιανναράκη (σ. 130, ἀρ. 131 ἔνθ' ἄνωτ.) παρέχει εἰς τὸν ἀντίστοιχον (55) στίχον ἀντὶ βαλίτσες τὴν λέξ. βαλίτσες, ὅπερ θεωρεῖται καὶ τὸ ἀρχικὸν καὶ γνησιώτερον.

- 35 τὸν πόνο τῆ καρδιᾶς μου νὰ γιαιτρέψω.
 Δόσπε μου τὸ βιολί μου νὰ σε νιάρω¹⁰⁵,
 κι' ἀπόψε τὸν ἀπάνω κόσμο χάνω.
 Φωνιάξετε τῆ μάνας μου νὰ κλαίῃ
 κι' ὄμορφα μοιρολόγια νὰ μοῦ λέῃ¹⁰⁶.
- 40 Ἐκάτισαν οἱ μανάδες τως κι' ἐκλαῖγαν,
 κι' ὄμορφα μοιρολόγια τωσὲ λέγαν.

Τὸ ἀνωτέρω κείμενον ἀντιπροσωπεύει τὴν μορφήν Β. Εἶναι χαρακτηριστικὸν εἰς τὴν μορφήν αὐτὴν, τὸ ὅτι ἡ «Βοσκοπούλα» ὡς πρότυπον δανείζει ἐδῶ μόνον ὠρισμένους στίχους καὶ τὸ μέτρον. Ἡ διαφορὰ εἰς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ μύθου ἐνισχύει τὴν ἄποψιν, ὅτι πιθανὸν εἰς τὴν μορφήν αὐτὴν νὰ ἔχωμεν συμφυρμὸν τοῦ θέματος τῆς «Βοσκοπούλας» μὲ ἐν ἄλλο θέμα, τὸ ὁποῖον ἀπετέλεσε τὴν ὑπόθεσιν ἐνὸς ἀνεξαρτήτου τοῦ εἰδυλλίου δημοτικοῦ τραγουδιοῦ. Πάντως βέβαιον εἶναι, ὅτι ἀπομαρῦνεται πολὺ ἡ μορφή αὐτὴ (Β) καὶ τὰ λαϊκὰ στοιχεῖα εἶναι πολλὰ εἰς τὰς παραλλαγὰς, αἱ ὁποῖαι τὴν σχηματίζουν¹⁰⁷.

Ἡ μορφή Γ¹⁰⁸ εἶναι ὁμοία τῆς Α, διαφέρει δὲ αὕτη (ἡ Γ) κατὰ τὸ ὅτι ἀντιπροσωπεύει ἀτελεστέρως παραλλαγὰς, εἰς τὰς ὁποίας καὶ οἱ

¹⁰⁵) Σενιάρω < σοιάρω < σονάρω < ἰταλ. sonare, κρούειν, σημαίνει ὄργανον οἷονδήποτε (ἴδε Νέον Λεξικὸν Ἰταλοελληνικόν, ὑπὸ Κ. Βαρβάτη, ἐν Ἀθήναις 1892, σ. 1.023α). Ἡ λέξις εἶναι συνηθεστάτη εἰς πικητικὰ κείμενα, ἀπαντιᾶ εἰς τὸν «Ἀπολλώνιον» στ. 5, 20, 26, 29 (ἴδε ἀποσπάσματα παρὰ Φ. Μπουμπουλίδη, Κρητικὴ Λογοτεχνία, Βασικὴ Βιβλιοθήκη, Ἄετοῦ, σ. 71 καὶ σ. 190), εἰς τὸν «Στάθην», Α, 163, εἰς τὸν «Ζήωνα», (τέλος προλόγου), εἰς τὴν «Ἐρωφίλην» πολλάκις, Ἰντερμ. Α, 164, Ἰντερμ. Β', 74, κ.λ.

Χαρσκτηριστικὸν τῆς εὐρείας χρήσεως τῆς λέξεως εἶναι καὶ τὸ κατωτέρω δίστιχον, Passow, σ. 515, ἀρ. 650.

Ἐύπνα κι' ἀγροῖκα κι' ἄκουε,
 ποῦριαν οἱ σονατόροι,
 νὰ σοῦ σονάρουν τσ' ὄμορφιές,
 τὰ κάλλη ποῦχεις, κόρη.

¹⁰⁶) Ἰδε σημ. 102 ἀνωτέρω.

¹⁰⁷) Ἡ παραλλαγή Γιανναράκη, ἡ ὁποία ἔχει μεγαλυτέραν ἔκτασιν καὶ περισσοτέρας τὰς διαφορὰς καὶ ἡ ἡμετέρα ἀνωτέρω δημοσιευομένη. Τὴν παραλλαγήν Γιανναράκη, ὑπέδειξεν εἰς ἡμᾶς ὁ κ. Μ. Μανούσας. Εἰς αὐτὴν εὐρίσκομεν μόνον ἀπηχήσεις ἐκ τῆς «Βοσκοπούλας» (τοὺς στ. 7, 8, 12, 17, 18, 39, 40, 41, 42, 60), διατηρεῖ ὅμως τὸ αὐτὸ μέτρον καὶ ἔχει ἄμεσον σχέσιν μὲ τὴν ἡμετέραν.

¹⁰⁸) Ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ δύο Ροδιακάς, ἴδε ἀνωτέρω (πίνακx, Ρόδου¹) Γερ. Δρακίδου, Ροδιακὰ κ.λ. σ. 49, καὶ Ρόδου², γγφ. Παπαχριστοδούλου.

στίχοι εἶναι πολλάκις ἑλλιπεῖς καὶ τὸ μέτρον ὑποτυπῶδες καὶ ἡ συνοχὴ εἰς τὴν ἀφήγησιν ἀνύπαρκτος. Ὅλοι σχεδὸν οἱ στίχοι εἶναι παρεφθαρμένοι, ἡ δὲ ἑξιστόρησις διακόπτεται ἀποτόμως.

Ὁ τύπος Δ¹ συνεχίζει τὴν διήγησιν ἕως τὸ τέλος καὶ αἱ παραφθοραὶ εἰς τοὺς στίχους — παραλλαγή Κανελλάκη¹⁰⁹ — εἶναι ἑλαφραί. Αἱ δύο ἄλλαι¹¹⁰ ἔχουν πολλάκις χάσματα καὶ περισσοτέρας παραφθοράς. Σχετικῶς μὲ τὴν παραλλ. Κανελλάκη, παρατηροῦμεν, ὅτι ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἶναι πολὺστιχος (στ. 498) πλησιάζει καὶ περισσότερον πάσης ἄλλης τὸ πρότυπον. Κατὰ ταῦτα ἡ μορφή αὐτὴ ἔχει μὲν τὸν τύπον τῆς δημοτικῆς παραλλαγῆς, προέρχεται ὅμως ἀμέσως ἀπὸ τὸ πρότυπον καὶ δὲν διαφέρει οὐσιαστικῶς ἀπὸ αὐτό. Ἡ μόνη διαφορὰ εὐρίσκεται εἰς τὴν ἑκτασιν τῶν δύο ἄλλων, αἱ παραλλ. δηλ. τῶν Βρετοῦ καὶ Ρερνοτ εἶναι μικρότεραι τοῦ προτύπου¹¹¹.

Εἰς τὸν αὐτὸν τύπον ἀνήκουν καὶ ὅσαι ἐκ τῶν παραλλαγῶν εἶναι ἀπλῆ καταγραφή μερικῶν μόνον στίχων τῆς «Βοσκοπούλας», τοὺς ὁποίους ὁ λαὸς ἐνθυμεῖται καὶ διατηρεῖ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αὐτούσιους¹¹². Εἶναι ἡ μορφή Δ². Παρατηροῦνται ὅμως χάσματα εἰς τὴν ἀφήγησιν καὶ συγχύσεις τῶν μερῶν εἰς αὐτὴν τὴν Ναξιακὴν παραλλαγὴν τοῦ Μαρκάκη. Οὕτω ἐνῶ εἰς τὰ κείμενα τῶν Ρερνοτ καὶ Βρετοῦ, ἔχομεν περισσοτέρας παραφθοράς καὶ μικρὰν ἑκτασιν, εἰς τὸ κείμενον Μαρκάκη ἔχομεν ὀλιγωτέρας παραφθοράς περισσότερα χάσματα καὶ ἀμεσωτέραν προέλευσιν τῶν στίχων ἀπὸ τὸ πρότυπον.

Ἀναφέρομεν ἐπίσης ἕτερον ἄσμα, (τύπος Ε) λογίας πιθανῶς προελεύσεως, ἀλλ' εὐρέως γνωστόν, εἰς τὴν δημιουργία τοῦ ὁποίου φαίνεται νὰ ἐπέδρασεν οὐσιαστικῶς ἡ «Βοσκοπούλα». Εἶναι τὸ γνωστόν¹¹³:

*Στὸ βουνὸ μιὰ Βοσκοπούλα ἔβοσκε ἄρνιά,
εἶχε χόρτα καὶ λειβάδια καὶ χλωρὰ κλαδιά.
Τὴν ἀγάπησα ὁ καϋμένος, πῶς νὰ τῆς τὸ πῶ;
νὰ τῆς ἴπῳ τὸν ἔρωτά μου νὰ φανερωθῶ;*

¹⁰⁹) Ἰδε Χίου¹, Κωνστ. Κανελλάκη, Χιακὰ Ἀνάλεκτα, κ.λ., σσ. 113 - 128.

¹¹⁰) Ἰδε ἐπίσης πίνακα παραλλ. Βρετοῦ καὶ Ρερνοτ.

¹¹¹) Ἡ τοῦ Βρετοῦ στ. 81 καὶ ἡ τοῦ Ρερνοτ στ. 74.

¹¹²) Ἡ παραλλ. Π. Μαρκάκη (ἴδε ἄνωτέρω) ἐκ Νάξου ἀνήκει εἰς τὸν τύπον αὐτόν. Ἐπίσης ὁ Δημ. Οἰκονομίδης, («Κρητικὰ Χρονικά», τ. Ζ' (1953), σσ. 114 - 118) μαρτυρεῖ, ὅτι κατέχει πληρεστέραν, ἐκ τοῦ αὐτοῦ τόπου (Ἀπειράθος Νάξου), παραλλαγὴν τοῦ ἰδίου τύπου.

¹¹³) Τὸ κείμενον, τὸ ὁποῖον δημοσιεύομεν ἐν συνεχείᾳ, ἀντιπροσωπεῖ τὸν τύπον Ε, ἐλάβομεν ἐκ συλλογῆς Δ. Ι. Τσίριμπα (Ἀρκαδικὰ δημοτικὰ τραγούδια, περ. «Λαογραφία», τ. 10 (1929), σ. 96, ἀρ. 113).

- 5 Τέλος πάντων πλησιάζω καὶ τῆς λέου μὲ ντροπή :
 — Καλημέρα, Βοσκοπούλα, κι' ὦρα σου καλή.
 Δὲν μοῦ λές, καλή μου κόρη, ἔχεις γονικά,
 ἀπὸ μάνα καὶ πατέρα καὶ κληρονομιά ;
 — Ἀπὸ μάνα, ἀπὸ πατέρα εἶμαι ὀρφανή,
 10 καὶ κληρονομιά δὲν ἔχω εἶμαι μοναχή.
 Μοναχή 'σαι σύ, κυρά μου, μοναχὸς εἶμαι κι' ἐγώ,
 ἔλα νὰ γενοῦμε ταίρι, νὰ σὲ στεφανωθῶ.

Εἰς τὸ ἀνωτέρω ἄσμα τὰ ἐπεισόδια παρουσιάζονται ὡς ἀπηχῆσεις μερῶν τινῶν τῆς «Βοσκοπούλας», π. χ.: στ. 1 - 3, στ. 6 (πρβλ. στ. 15 τῆς ἀνωτέρω δημοσιευομένης Β παραλλ. τῆς «Βοσκοπούλας» καὶ στ. 17 Γ' *Γιανναράκη*) στ. 7 - 8 κ.λ. Ἐπίσης διατηρεῖται εἰς αὐτὸ ὁ ἑνδεκάσύλλαβος.

Ὁ προσολωμικός, τέλος, ποιητῆς Νικ. Κουτούζης¹¹⁴ εἰς τὴν δημιουργίαν ἑνὸς πολυστίχου ποιήματός του, τοῦ γνωστοῦ «Εἰδυλλίου», ἔχει ἐμφανῆ τὴν ἐπίδρασιν τῆς «Βοσκοπούλας»¹¹⁵.

Ἐκ τῆς ἐρεῦνης τῶν ἀνωτέρω μορφῶν συνάγεται, ὅτι ἑκάστη τούτων ἀντιπροσωπεύει μίαν εἰδικὴν καὶ ὠρισμένην ἑλληνικὴν περιοχὴν, οὕτω :

ἢ Α ἀντιπροσωπεύει δύο παραλλαγὰς Κρητικάς.

ἢ Β δύο ἐπίσης Κρητικάς.

ἢ Γ δύο Ροδιακάς.

ἢ Δ¹ δύο Χιακάς καὶ τὴν τῆς Μήλου.

ἢ Δ² δύο Ναξιακάς (μὲ τὴν *λαξ.* παραλλ. τοῦ Οἰκονομίδου, ἢ ὁποῖα, λέγει οὗτος, εἶναι ὁμοία τῆς τοῦ *Μαρκάκη*),

καὶ μόνον ὁ λογίας προελεύσεως, οὐχὶ καθαρῶς δημοτικός, τύπος Ε εἶναι πανελλήνιος.

Ἐκ τῆς κατατάξεως αὐτῆς τῶν παραλλαγῶν τοῦ εἰδυλλίου εἰς μορφὰς καὶ ἐκ τοῦ εἰδικοῦ χαρακτηρισμοῦ ἑκάστης μορφῆς δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν γενικά τινα συμπεράσματα περὶ τῆς ἐξαπλώσεως τοῦ Κρητικοῦ τούτου ποιήματος εἰς τὸν λαόν. Ἐξω τῆς Κρήτης αἱ παραλλαγαὶ ἀπώλεσαν πολλάκις τὸν κρητικὸν γλωσσικὸν τῶν χαρακτῆρα, ὅπως συμβαίνει συνήθως μὲ τὰς παραλλαγὰς τῶν δημοτικῶν ἄσμάτων, τὰ ὁποῖα ἐξαπλοῦνται μακρὰν τοῦ τόπου τῆς ἀρχικῆς τῶν προελεύσεως. Τινὲς

¹¹⁴) Ἴδε Γ. Θ. Ζώρα — Φ. Κ. Μπουμπουλίδου, Ἑπτανήσιοι προσολωμικοὶ ποιηταὶ κ.λ., σσ. 27 - 31, σσ. 65 - 82 καὶ σσ. 89 - 92.

¹¹⁵) Ἴδε καὶ σχετικὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ Πανεπιστημιακοῦ ἡμῶν διδασκάλου κ. Γ. Θ. Ζώρα εἰς «Programme des Travaux», τοῦ Θ' Διεθνoῦς συνεδρίου Βυζαντινῶν Σπουδῶν, Thessalonique, 1953, p. 23.

τῶν παραλλαγῶν ἐπίσης ἀπώλεσαν καὶ τὴν ὁμοιοκαταληξίαν καὶ τὸν ρυθμὸν εἰς πολλὰ τῶν μέρη. Αἱ παραλείψεις ἔτι τῶν περιγραφικῶν ἰδίως μερῶν καὶ ἡ ἐλάττωσις τοῦ ἀρχικοῦ κειμένου εἶναι χαρακτηριστικὰ ἔκδηλα ἐνταῦθα. Φυλάσσεται τὸ οὐσιῶδες μέρος καὶ ἀσυναισθητῶς λησμονοῦνται αἱ λεπτομέρειαι. Ὁ P e r n o t, σχολιάζων τὴν ἐκ Χίου ὑπ' αὐτοῦ δημοσιευομένην παραλλ. (Χίου²), παρατηρεῖ, μὲ τὴν θαυμαστὴν ὀξύδερκειάν του, ὅτι πάντα τὰ ἀνωτέρω φαινόμενα εἶναι ἀρκετὰ διὰ νὰ μᾶς ἀπομακρύνουν πολλάκις ἀπὸ τὸ λόγιον πρότυπον τῶν δημοτ. παραλλ. τῆς Βοσκοπούλας¹¹⁶. Πράγματι δὲν εἶναι ὀλίγα τὰ στοιχεῖα τὰ βοηθοῦντα εἰς τοῦτο. Ἐξαίρεσιν βεβαίως τούτων ἀποτελεῖ ἡ παραλλ. Κανελλάκι (Χίου¹).

Ἐρχόμεθα εἰς ἓν ἄλλο οὐσιῶδες ζήτημα σχετικῶς μὲ τὴν «Βοσκοπούλαν».

Ὁ λογοτέχνης Π. Μαρκάκης, σχολιάζων τὴν πρώτην γνωστὴν Ναξιακὴν παραλλ. τοῦ Κρητικοῦ εἰδυλλίου, καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι «τὸ ἀρχικὸ κείμενο — πρότυπο — τῆς παραλλ. αὐτῆς δὲν ἦταν τὸ ἴδιο μὲ τὸ κείμενο τῆς «Βοσκοπούλας», πού μᾶς διέσωσε ὁ Ν. Δριμυτινός, ἀλλὰ τὰ κείμενα αὐτὰ εἶναι δυὸ διάφορες λόγιες παραλλαγές τῆς Βοσκοπούλας¹¹⁷.

Πρὸς τοῦτο βασίζεται εἰς ἓν χάσμα, τὸ ὁποῖον ὑπάρχει εἰς τὸ κείμενον του, μεταξὺ τῶν 29 - 30 στίχων, καὶ εἰς τοὺς 30 - 31 στίχους:

29 - 30 — Ἐγὼ δὲν εἶμαι μὲ τὰ λο(γ)ικά μου,
Ἄ(ν) δὲ θὰ πᾶ νὰ βρῶ τὰ πρόβατά μου.

Ἐκ τούτων λέγει «ἡ ὑπόθεσις τῆς Ναξ. παραλλ. διαφέρει κάπως ἑλαφρὰ ἀπὸ τὴν ὑπόθεσις τοῦ κειμένου τοῦ Ν Δριμυτινοῦ»¹¹⁸.

Τοὺς στίχους 30 - 31 τοὺς λέγει ἡ Βοσκοπούλα εἰς τὸ κείμενον τοῦ Δριμυτινοῦ (στ. 89 - 90), ἐνῶ εἰς τὴν Ναξ. παραλλ. ὁ «Βοσκός». Τοῦτο δὲν δύναται νὰ ἀποτελέσῃ σταθερὸν κριτήριον διὰ νὰ στηρίξῃ τὴν γνώμην του ὁ Μαρκάκης, διὰ τοὺς ἑξῆς λόγους:

1) Μεθοδικῶς τοῦλάχιστον ἡ ἀρχὴ του, νὰ βασίζεται εἰς δύο στίχους μιᾶς ἀτελεστάτης παραλλ.¹¹⁹, εἶναι ἀπαράδεκτος. Διότι ὑποθέσωμεν ὅτι μὲ τὴν αὐτὴν ἀρχὴν θεωροῦμεν καὶ τὴν ἀνωτέρω δημοσιευομένην παραλλ. τῆς Ἐρωφίλης, βασιζόμενοι εἰς τὸ γεγονὸς τῶν χα-

¹¹⁶) Ἴδε H. P e r n o t, Le poème crétois..., p. 102.

¹¹⁷) Ἴδε Π. Μαρκάκης, Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιά 1947, σ. 140α.

¹¹⁸) Αὐτόθι, 140β.

¹¹⁹) Τὰ χάσματά της εἶναι ὀκτώ κυρίως, αἱ μεταθέσεις στίχων καὶ μερῶν πλείστα.

σμάτων της, τῶν μεταθέσεών της¹²⁰, εἰς τὸ ὅτι οἱ στ. 30 - 31 δὲν λέγονται ὑπὸ τοῦ μαντατοφόρου, ὡς συμβαίνει εἰς τὸ πρότυπον, ἀλλὰ ὑπὸ τῆς Ἐρωφίλης· θὰ ἠγόμεθα τότε εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἐκτὸς τῆς γνωστῆς Ἐρωφίλης ὑπάρχουν καὶ ἄγνωστοι δι' ἡμᾶς λόγια παραλλαγαὶ της!

2) Ἐξ ἄλλου ἂν τοὺς δύο αὐτοὺς στίχους δὲν τοὺς λέγη ἡ «Βοσκοπούλα», ἀλλὰ ὁ «Βοσκός», ὡς θέλει ὁ Μαρκάκης, αὐτομάτως ὁ πατὴρ τῆς ἡρωίδος παύει νὰ παίζη τὸν ρόλον σπουδαίου προσώπου, τὸ ὁποῖον ἐπηρεάζει τὴν ἐξέλιξιν τοῦ μύθου· διότι εἰς τὸ εἰδύλλιον ἡ ἐπιστροφή τοῦ πατρὸς ἀναγκάζει τοὺς δύο ἥρωας νὰ ἀποχωρισθοῦν ἀλλήλους (στ. 237 - 258) καὶ νὰ ἀναμένουν τὴν ἔλευσιν ἑνὸς μηνός, διὰ νὰ συναντηθοῦν πάλιν, μόνον ὅταν ὁ γέρον πατὴρ τῆς κόρης θὰ ἀποουσιάσῃ. Ἀντὶ τοῦ γέροντος ὅμως ὁ Μαρκάκης πιστεύει, ὅτι αἰτία τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ ἥρωος εἶναι ἡ ἀπόφασις, τὴν ὁποίαν ἐξαίφνης ἔλαβεν, νὰ ἔλθῃ εἰς τὰ λογικά του καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ πρόβατά του, «μὲ τὴ συγκατάθεσιν τῆς Βοσκοπούλας»¹²¹. Ὅταν ὅμως ἡ «Βοσκοπούλα» λέγη:

Ναῆ. παραλλ., 32 - 33:

*Ἄντε, βοσκέ, σιὴ μάντρα τὴ δική σου,
καὶ σ' ἓνα μῆνα πάλι μοῦ θυμήσου.*

Ναῆ. παραλλ., 42 - 43:

*Ἄντε, καλὲ βοσκέ μου, νᾶχεις χάρη,
ἔσὸν καμάρι καὶ χαρὰ με(γ)άλη.*

δὲν συγκατατίθεται ἀπλῶς, ἀλλὰ παρακαλεῖ τὸν «Βοσκόν» νὰ φύγῃ. Ἀκριβῶς τοὺς ἰδίους στίχους λέγει καὶ εἰς τὸ κείμενον τοῦ Δριμυτινοῦ, ὅταν πλησιάζῃ ἡ ὥρα τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ πατρὸς της (στ. 243 - 244 καὶ 281 - 282). Ἀλλὰ καὶ ἂν, πρὸς στιγμὴν, δεχθῶμεν ὅτι ὁ ἥρωος συνελθὼν λέγει τοὺς στίχους αὐτούς, τότε πρέπει νὰ συμφωνήσωμεν, ὅτι ἡ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ ἀγνώστου λογίου προτύπου τῆς Νάξ. παραλλ. καὶ τῆς γνωστῆς «Βοσκοπούλας» δὲν θὰ εἶναι «κάπως ἔλαφρά»¹²² ἀλλὰ οὐσιώδης, ἀφοῦ ὁλόκληρον τὸ μέρος περὶ τοῦ πατρὸς, τῆς ἐπιστροφῆς του, τῆς ἀνάγκης ἀποχωρισμοῦ των πρὸς τοῦτο κ.λ.π. θὰ ἔχη παραληφθῆ. Τοιαύτη ὅμως διαφορὰ θὰ ἦτο ἀφύσικος,

¹²⁰) Ἰδε ἀνωτέρω σημ. εἰς τὴν Ἐρωφίλην, τὰς σημ. 26, 33, 36, 38, ἰδίως τὴν σημ. 39.

¹²¹) Ἰδε Μαρκάκη, ἀνωτέρω σ. 142, σημ. 2.

¹²²) Ὡς ὑποστηρίζει ὁ Μαρκάκης (σ. 140β), ἀποδεικνυόμενος οὕτω οὐχὶ καλὸς γνώστης τῶν πραγμάτων.

καθόσον μάλιστα οὐδεμία ὑπάρχει διαβεβαίωσις, ὅτι, ὅταν ὁ Δριμυτινὸς ὀνομάζη «σφαλμένες» πολλὰς ἀπὸ τὰς κυκλοφορούσας τότε «Βοσκοπούλας», σημαίνει μὲ τὸ «σφαλμένες» τοῦτο, ὅτι ἦσαν καὶ οὐσιωδῶς διάφοροι κατὰ τὴν ὑπόθεσιν.

3) Δὲν εἶναι δυνατὸν βασιζόμενοι εἰς τοὺς δύο αὐτοὺς στίχους νὰ εἰκάσωμεν τί θὰ ὑπῆρξεν εἰς τὸ πρὸ αὐτῶν χάσμα. Οἱ μετατεθέντες στίχοι καὶ τὰ χάσματα, δὲν δύνανται νὰ ἀποτελέσουν, ὡς ἐκ τοῦ ἀσταθοῦς χαρακτῆρος των, θετικὰ στοιχεῖα διὰ τὴν ἐξαγωγήν τιοῦτων συμπερασμάτων. Τιοῦτους στίχους καὶ τιοιαῦτα φαινόμενα παρουσιάζουν ἄπειρα αἱ δέκα γνωσταὶ δημοτικαὶ παραλλ. τῆς «Βοσκοπούλας» καὶ εἶναι εὐκόλον νὰ φαντασθῶμεν ἐκ τούτου, εἰς ποίαν ἀδιέξοδον θὰ ὠδηγεῖτο ἡ ἔρευνα, ἂν βάσει τῶν ἀρνητικῶν αὐτῶν στοιχείων, ἀνηγόμεθα εἰς ἰσαρίθμους λογίας παραλλ. τοῦ εἰδυλλίου.

Διὰ τὸ δεύτερόν του ἐπιχείρημα ὁ Μαρκάκης χρησιμοποιοεῖ τὸ γεγονός, ὅτι ἐνῶ εἰς τὸ κείμενον τοῦ Δριμυτινοῦ ἔχομεν ἀφήγησιν εἰς πρῶτον πρόσωπον — ἀφηγεῖται ὁ «Βοσκός» —, εἰς τὴν Ναξ. παραλλαγὴν διηγεῖται καὶ ὁ ποιητῆς (στ. 1 - 9) καὶ ὁ «Βοσκός»¹²³.

Οἱ στίχοι ὅμως εἰς τοὺς ὁποίους στηρίζεται (2, 3, 4, 6, 7, 8, 9) δὲν δύνανται νὰ ἀποτελέσουν κριτήριον, διότι

ὁ 2 στ. εἶναι συμφυρμὸς τῶν στ. 10+81+372 τῆς Βοσκοπούλας,

ὁ 3 εἶναι παρεφθαρμένος,

ὁ 4 μετρικῶς ἀτελής,

ὁ 6 συμφυρμὸς τῶν 33+38 τῆς Βοσκοπούλας,

ὁ 7 ἔλαφρῶς παρεφθαρμένος,

καὶ ὁ 8 ἐνῶ φέρει τὸν «Βοσκόν» διηγούμενον¹²⁴, διορθώνεται εἰς τρίτον πρόσωπον ἀπὸ τὸν Μαρκάκη, διὰ νὰ στηρίξη τὸ ἐπιχείρημά του καὶ μόνον. Ἐξ ἄλλου τὸ μέρος αὐτό, εἰς τὸ ὁποῖον βασίζεται, ἔχει καὶ λογικὰς ἀσυνεπείας, π.χ. πρῶτον «παίρνει νερὸ ἀπὸ τὴ βρύση» ἢ κόρη καὶ κατόπιν πηγαίνει νὰ «γνωρίση», νὰ μάθη, ἂν ὁ βοσκὸς εἶναι λιπόθυμος! Ἡ παραλλ. ἐπίσης δὲν λέγει τὸ διατί ὁ ἦρως ἐλιποθύμησε.

Τὸ οὐσιῶδες ὅμως σφάλμα τοῦ Μαρκάκη εἶναι τὸ ὅτι, ἐνῶ ὑπάρχει λογικωτάτη καὶ ἀσφαλεστάτη ἐξήγησις τῶν διαφορῶν τῆς παραλλαγῆς του, ἀπὸ τὴν ἔκδοσιν Δριμυτινοῦ, ἀπορρίπτει αὐτήν, ἄγνωστον διατί, καὶ προτείνει αὐθαιρέτους καὶ ἀστηρίκτους ἐξηγήσεις. Ἐχει

¹²³) Σελ. 140β.

¹²⁴) Ἐχει οὕτω: «Παίρνει νερὸ καὶ λαντουρᾶ τὸ πρόσωπό μου».

Ἁ Μαρκάκης διορθώνει (στ. 8):

Νὰ λαντουρᾶ νερὸ τὸ πρόσωπό του.

Πάντα ταῦτα καθ' ἡμᾶς εἶναι αὐθαίρετα καὶ ἀβάσιμα. Σπανίως ἐκ τῶν δημοτικῶν παραλλαγῶν ἐνὸς λογίου ἔργου, τὸ ὁποῖον ἔχει γνωρίσει δεκάδας ἐκδόσεων, ἀναγόμεθα εἰς τὸ ἀρχικὸν κείμενον. Τοῦτο δύναται νὰ συμβῇ εἰς τὰ ποιήματα, τὰ ὁποῖα δὲν ἐγνώρισαν ἐκδόσεις· ἀλλὰ καὶ τότε εἶναι δύσκολον, διότι αἱ πολλαὶ παραλλαγὰὶ τῶν ποιημάτων καὶ αἱ ἐξ ἴσου πολλαὶ διαφοραὶ τῶν δεικνύουν, ὅτι αὐτὰ ἀναμφισβητήτως ὑπέστησαν φθορὰς ἀπὸ τὸν λαόν, ὁποίας ἦτο ἀδύνατον νὰ ὑποστοῦν ἂν διετηροῦντο γραπτῶς. Ἐν δηλ., μὲ βάσιν τὰς παραλλ. τῶν γνωστῶν ἔργων τῆς Κρητικῆς λογοτεχνίας, θελήσωμεν νὰ ἀναχθῶμεν εἰς τὰς πηγὰς, τὰς ἀρχάς, τοὺς ποιητὰς κ.λ. τῶν ἔργων αὐτῶν, ἢ ἔρευνα θὰ ὑποχρεωθῇ νὰ παραθεωρήσῃ τὰς ἐγγράφους βασικὰς περὶ τούτων μαρτυρίας καὶ νὰ δώσῃ περισσοτέραν πίστιν εἰς τὰς παρεφθαρμένας καὶ προχείρους λαϊκὰς διασκευὰς τῶν ἔργων. Τοιαύτη ὅμως μέθοδος ἐρεύνης καὶ ἐρμηνείας δὲν δύναται νὰ λύσῃ τὰ προβλήματα αὐτά, διότι ἂν δεχθῶμεν αὐτὴν ὡς ὀρθήν, τότε θὰ εἴμεθα ἠναγκασμένοι νὰ δικαιολογήσωμεν πάντα τὰ ἄτοπα, παράλογα καὶ ἐσφαλμένα μιᾶς παραλλαγῆς καὶ νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἔγραψε ταῦτα ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς τοῦ ἔργου ἢ εἰς ἀπὸ τοὺς πρώτους ἀντιγραφεῖς καὶ διασκευαστὰς του.

Ὡς ἀπάντησις εἰς τὸν Δάλλαν, περὶ τῆς αἰσθητικῆς ἀξίας τῆς Ναξ. παραλλαγῆς καὶ τῆς σπουδαιότητός της εἰς «τὰ πανελλήνια καὶ κρητικὰ γράμματα», ἔρχεται τὸ ἐξῆς σχόλιον τοῦ ἰδίου τοῦ ἐκδότου της Π. Μαρκάκη: «Ἡ Ναξ. παραλλαγή, σὰν σύνολο δὲν πλησιάζει, οὔτε τὸ πιὸ μέτριον δημοτικὸ τραγούδι. Ἀποτελεῖται ἀπὸ 93 ἐνδεκάσύλλαβους, πού πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς εἶναι λαθεμένοι, ὁμοιοκαταληκτοῦν ὅμως κατὰ δίστιχα, μὲ πλούσιες ὁμολογούμενα ρίμες, ἀλλὰ πού μεταξύ τους δὲν ἔχουν κανένα ἀπόλυτον σύνδεσμον. Τὸ ὅλον κείμενον εἶναι γιομάτο κενά, χάσματα, ἀσάφειες καὶ παρανοήσεις. Νομίζει κανένας πὼς εἶναι δίστιχα ριγμένα ὅπου τύχει. Κοντολογίς δὲν εἶναι παρὰ ράκη τῆς «Εὐμορφῆς Βοσκοπούλας»...¹²⁷.

Ἐν συνεχείᾳ ὁ Δάλλας παραβάλλει τὴν ἐπίμαχον παραλλ. μὲ τὰ κείμενα τοῦ Δριμυτινοῦ καὶ τοῦ Βρετοῦ, ἀγνοῶν ὡς φαίνεται τὰς ἄλλας παραλλ., καὶ εὐρίσκει μεταξὺ τῆς πρώτης καὶ τῶν δύο ἄλλων τὰς ἐξῆς διαφορὰς: Εἰς μὲν τὰ κείμενα Δριμυτινοῦ καὶ Βρετοῦ «ἔχει κανεὶς δυνατὴ τὴν ἐντύπωση τῆς δυτικῆς ἐπίδρασης» (ἀτμόσφαιρα πέρα γιὰ πέρα ρωμαντικῆ, οἱ σκηνές, οἱ παρομοιώσεις, τ' ἀπανωτὰ καλλιλογικὰ ἐπίθετα ἐπίσης), ἐνῶ ἡ Ναξ. παραλλ. ἔχει ὅλας τὰς χάριτας τοῦ ἑλληνικοῦ δημοτικοῦ λόγου, μὲ τὴν διατήρησιν τῆς ἰσορροπίας «ἀνά-

¹²⁷) Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 139α.

μεσα δραματικοῦ καὶ περιγραφικοῦ στοιχείου». Ὁ Δάλλας ἐπίσης παρ' ὅλον ὅτι ἐπιμένει εἰς τὸ «δυτικὸ χρῶμα» τῆς Βοσκοπούλας, λέγει ὅτι «δυτικὸ πρότυπο σιὰ χαμένα ζητοῦμε¹²⁸. Καὶ τὴν μὲν δυτικὴν ἐπίδρασιν οὐδεὶς τὴν ἀρνεῖται εἰς τὴν «Βοσκοπούλαν» τοῦ Δριμυτινοῦ, ὅσον ἀφορᾷ δὲ εἰς τὴν αἰσθητικὴν ἀξίαν τῆς Ναξ. παραλλ., ἐξεθέσαμεν ἄνωτέρω τὴν ἐπὶ τούτου ἀποψιν τοῦ ἐκδότου της, ὥστε εἶναι περιττὸν νὰ ἀπαντήσωμεν καὶ ἡμεῖς διὰ νὰ ἀποδείξωμεν εἰς τὸν Δάλλαν, ὅτι αἱ ἀπόψεις του δὲν ἔχουν βάσιν. Ἄλλως τε καὶ ἂν εἶχεν ἡ παραλλαγή αὐτὴ ἔντονον τὸν ἑλληνικὸν χαρακτῆρα, θὰ ἦτο τοῦτο φυσικὸν ἐπακόλουθον τῆς ἐξαπλώσεως καὶ ἐπιβιώσεως τοῦ ἔργου εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαόν, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ συνελέγη, καὶ ὁ ὁποῖος συνηθίζει νὰ ἑλληνικοποιῇ τὰ πάντα¹²⁹. Τὸν ἑλληνικὸν αὐτὸν χαρακτῆρα ἴσως τὸν διατηρῆ τὸ κείμενον εἰς τὸ λεκτικόν του, τὰ λεγόμενα ὅμως περὶ ἰσορροπίας εἰς τὸ δραματικὸν καὶ περιγραφικὸν στοιχεῖον δὲν εἶναι ὀρθά, διότι τὸ κείμενον στερεῖται συνοχῆς καὶ λογικῆς διατάξεως τῶν μερῶν¹³⁰. Διὰ τὸ ὁ Δάλλας ἀποκλείει τὴν περίπτωσιν ἰταλικοῦ προτύπου, καθ' ἣν στιγμὴν ἔχομεν τὸ προηγούμενον τῆς «Θυσίας τοῦ Ἀβραάμ», τῆς «Ἐρωφίλης», τοῦ «Ροδολίνου», κ.λ.π., κ.λ.π., δὲν τὸ λέγει, ἀγνοῶν ὅτι τὸ κῆρος μιᾶς γνώμης στηρίζεται ἐν πρώτοις εἰς τὰς δι' αὐτὴν ἀποδείξεις, τὰς ὁποίας ὁ ὑποστηρικτὴς της δέον νὰ προσκομίζῃ.

Τὸ δίστιχον :

Βρετοῦ, 79 - 80 : *Βγάνει τὸ μαχαίρι μοναχός του,
καὶ σφάζεται ἀπατός του.*

τὸ θεωρεῖ ὡς μαρτυρίαν διαφορετικῆς ὑποθέσεως καὶ τέλους εἰς τὸν Βρετόν¹³¹.

Ἐνταῦθα ὁ Δάλλας ἀντιφάσκει πρὸς ἑαυτόν, διότι ἐνῶ λέγει: «στὴν ὅλη συμφωνία ἡ παραλλαγή τοῦ Βρετοῦ... ἐπιβεβαίωσε τὴν προέλευσίν της ἀπὸ τὴν ἔκδοσιν τοῦ 1627»¹³², εὐρίσκει ὅμως διαφορετικὴν ὑπόθεσιν καὶ τέλος, δὲν χρησιμοποιεῖ τὰ αὐτὰ κριτήρια καὶ διὰ τὴν Ναξ. παραλλ., εἰς τὴν ὁποίαν ἐπίσης εὐρίσκει διαφορετικὴν ὑπόθεσιν, ἀρχὴν, τέλος κ.λ.¹³³, ἀλλὰ ἀπορρίπτει τὴν προέλευσίν της ἀπὸ τὴν ἔκ-

¹²⁸) Αὐτόθι, σ. 47 καὶ σημ. 1.

¹²⁹) Ἴδε καὶ Μ. Μανούσακα, Τὸ ἑλληνικὸ δημοτικὸ τραγοῦδι γιὰ τὸ Βασιλιά Ἐρρίκο τῆς Φλάνδρας, περ. Λαογραφία, τ. ΙΔ' (1952), σ. 24 κέξ. καὶ Ἐμμ. Ἰ. Δουλιγερᾶκη, ἐνθ' ἄνωτέρω, σσ. 374 - 375 καὶ σημ. 107, 108.

¹³⁰) Ἴδε καὶ Π. Μαρκάκη, ἐνθ' ἄνωτ. σσ. 139α - β - 140α.

¹³¹) Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 47, σημ. 2.

¹³²) Αὐτόθι, σ. 47.

¹³³) Αὐτόθι, σσ. 49 - 51.

δοσιν 1627. Διατί; άγνωστον. Όσον άφορᾷ εἰς τὸ δίστιχον 79 - 80 τοῦ Βρετοῦ, ἂν ὁ Δάλλας προσεῖχε θὰ ἔβλεπε, ὅτι τὸ αὐτὸ δίστιχον ἀποτελεῖ τὸ τέλος καὶ τῆς πρὸ τῆς «Βουσκοπούλας» δημοσιευμένης ρίμας τοῦ Μανέτα, εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ Βρετοῦ¹⁸⁴, τὸ αὐτὸ δὲ δίστιχον εἰς διαφορετικὴν περίπτωσιν ἐπαναλαμβάνεται ἄνωτέρω καὶ εἰς τὴν Ἐρωφίλην μὲ παραλλάσσουσαν μορφήν (18 - 19 στ.). Εἶναι λοιπὸν στερεότυπον, κοινὸς τόπος εἰς τὴν δημοτικὴν ποίησιν, ἐξ ἐκείνων, οἱ ὅποιοι προστίθενται εἰς τὰ ἄσματα ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἀδιαφόρως ἂν ἔχουν λογικὴν θέσιν ἢ μὴ εἰς αὐτά.

Ἐν, ἔτι, τῶν συμπερασμάτων τοῦ Δάλλα εἶναι τὸ ἑξῆς :

«Γ) Πιστοποιεῖται ἡ ὑπαρξὴ ἐνὸς ἀρχικοῦ περιστατικοῦ καὶ ὅτι ἡ παραλλαγή εἶναι πιὸ κοντὰ στὰ πράγματα καὶ τῆ φυσικὴ τους σειρὰ ἀπὸ τὴν ἔκδοσιν τῆς Βενετιᾶς τοῦ 1627». Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὴν φυσικὴν σειρὰν τῶν πραγμάτων ἔχομεν ὁμιλήσει προηγουμένως, ὡς πρὸς δὲ τὰ πράγματα δὲν νομίζομεν ὅτι αἱ ἀτέλειαι τῆς Ναξ. παραλλ. τῆς ἐπιτρέπουν νὰ εὑρίσκειται πλησιέστερον πρὸς αὐτὰ ἀπὸ ὅσον εὑρίσκειται τὸ πρότυπόν της (ἡ ἔκδ. 1627).

Ὁ Δάλλας δὲν λέγει ἐπίσης, πῶς ἐπιστοποίησεν τὴν ὑπαρξιν ἀρχικοῦ περιστατικοῦ καὶ ποῖον τοῦτο.

Ἄξιον ἀπορίας εἶναι καὶ τὸ πόθεν ἔλαβεν ἀφορμὴν διὰ νὰ ὑποστηρίξη, ὅτι «ἀφοῦ ὁ χρωματισμὸς τῆς Ναξ. παραλλ. εἶναι πολὺ δημοτικὸς, μποροῦμε νὰ συμπεράνωμε ἄνετα πὼς βάση γιὰ τὶς ὡς τώρα παραδεδομένες «β ο σ κ ο π ο ὕ λ ε ς», «σφαλμένες καὶ καλλιωτέρες» στάθηκε ἓνας μικρὸς κύκλος ἀπὸ δημοτικὰ τραγούδια, ἀπαράλλαχτα καθὼς στὸ Διγενῆ Ἀκρίτα . . . ., πὺν ἓνας ἰταλομαθῆς γασμοῦλος¹⁸⁵ τὰ συνταίριασε σὲ ζευγαρωτοὺς ἐντεκασυλλάβους τὸν 17ον αἰ.». Καὶ πρῶτον μὲν ἡ Ναξ. παραλλ. δὲν ἔχει «πολὺ δημοτικὸ χρωματισμὸ» ἀφοῦ ἐπαναλαμβάνει στίχους τῆς ἐκδόσεως Δριμυτινοῦ, δευτερον δὲ ἡ θεωρία περὶ κύκλου ἁσμάτων καὶ ὁ παραλληλισμὸς πρὸς τὰ Ἀκριτικὰ τραγούδια εἶναι αὐθαίρετος καὶ ἐντελῶς ἀπίθανος. Ἐπίσης, ὅταν ὁ Δάλλας λέγη, ὅτι ὁ Δριμυτινὸς εἶναι «προσωπικότητα δευτερεύουσα», δὲν λέγει τι νέον.

Κατόπιν τῶν παρατηρήσεων αὐτῶν, αἱ ὁποῖαι ὀλίγα μόνον σημεῖα τῶν ἐργασιῶν τοῦ Μαρκάκη καὶ τοῦ Δάλλα ἔθιξαν, θεωροῦμεν ὡς βέβαιον ὅτι παρέσχομεν μίαν συνοπτικὴν εἰς τὸν ἀναγνώστην εἰκόνα τῶν ἀμφοτέρωθεν ἀπόψεων καὶ τοῦ κύρους των. Ἄν ἄλλως ἦσχο

¹⁸⁴) Ἐθνικὸν Ἡμερολόγιον 1868, σ. 12, στ. 73 - 74, Τοῦ Μανέτα τὸ τραγοῦδι, ἴδε καὶ Ἐρωφίλην, ἄνωτέρω στ. 19.

¹⁸⁵) Ὑπογραμμίζομεν ἡμεῖς.

λούμεθα μὲ ὅλας τὰς γνώμας των, τὰς ὁποίας ἐμόρφωσαν, στηριζόμενοι περισσότερο εἰς τὰς καταφανεῖς ἀτελείας παρὰ εἰς τὰς χάριτας ἐνὸς οὐχὶ ἀψόγου ποιητικοῦ κειμένου, οὐδεμίαν, νομίζομεν, θὰ προσεφέρομεν ὠφέλειαν εἰς τὴν ἔρευναν, ἐνῶ θὰ ἐσπαταλοῦμεν ἀσκόπως χῶρον καὶ χρόνον διὰ νὰ ἀντικρούσωμεν ἐπιχειρήματα ἀφ' ἐαυτῶν ἀσταθῆ καὶ ἀβάσιμα. Ὁ συντάκτης τοῦ Λαογρ. Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν Δημ. Οἰκονομίδης κατέδειξεν ἤδη τὰ μεθοδικὰ λάθη τῶν Μαρκάκη καὶ Δάλλα εἰς τὴν μόρφωσιν τῶν γνωμῶν των περὶ τῆς Ναξ. παραλλαγῆς τῆς Βοσκοπούλας¹⁸⁶. Πολλοὶ ἀπὸ τὰς ἀπόψεις αὐτὰς τοῦ Οἰκονομίδου ἐβοήθησαν καὶ εἰς τὴν ἐκ μέρους ἡμῶν γενικωτέραν ἀντιμετώπισιν τοῦ ζητήματος τῆς ἐξαπλώσεως τῆς Βοσκοπούλας, τινὰς δὲ ἀναδημοσιεύομεν ἐνταῦθα, ἀφ' ἐνὸς μὲν, διὰ νὰ εἶναι δυνατὴ ἡ δημιουργία γενικῆς ἰδέας περὶ τε τῆς ἐξαπλώσεως τοῦ εἰδυλλίου καὶ περὶ τῶν ἀντιρρήσεων, τὰς ὁποίας ἡ ἔρευνα δύναται νὰ προβάλλῃ εἰς τοιαύτας περιπτώσεις, ἀφ' ἑτέρου δέ, διὰ νὰ καταστοῦν σαφέστερα τὰ ὑφ' ἡμῶν ἐπὶ τοῦ θέματος προστιθέμενα. Εἶναι βεβαίως ἄξιον προσοχῆς καὶ μελέτης τὸ φαινόμενον τῆς ὑπὸ ποικίλας μορφῆς ἐξαπλώσεως τῆς «Βοσκοπούλας» εἰς τὸν λαόν, οὐδεμία ὅμως μέθοδος ἐπιτρέπει νὰ ἐγκαταλείψωμεν τὰς λογικὰς καὶ φυσικὰς ἐξηγήσεις τῶν εἰς τὰς μορφὰς αὐτὰς παρατηρουμένων, καὶ νὰ ἀχθῶμεν εἰς συμπεράσματα, τῶν ὁποίων αἱ βάσεις δὲν ἀντέχουν εἰς τὸν παραμικρὸν λογικὸν ἔλεγχον.

Ε Π Ι Μ Ε Τ Ρ Ο Ν

Πρὶν περατωθῆ ἡ ἐκτύπωσις τῆς παρούσης μελέτης, ἐλάβομεν ἐνδιαφέρονσαν πληροφορίαν περὶ τῆς ἐξαπλώσεως τῆς Βοσκοπούλας.

Ἡ Φιλολόγος Βιργινία Βέργη ἀνεκοίνωσεν εἰς ἡμᾶς νέαν Κρητικὴν παραλλ. τῆς Βοσκ., τὴν ὁποίαν ἤκουσεν ἄδομένην καὶ ἀπεμνημόνευσε πρὸ ἐτῶν εἰς τὸ χωρίον Φόδελε τοῦ Νομοῦ Ἡρακλείου ἀπὸ στόματος ἐνενηκονταετίδος γραιίας.

Ἡ παραλλαγή ἔχει περὶ τοὺς 150 στίχους, τῶν ὁποίων πολλοὶ μὲν προέρχονται ἀπὸ τὸ πρότυπον, τινὲς δὲ εἶναι λαϊκὰ δημιουργήματα. Τὰ χάσματα εἶναι ὀλίγα εἰς τὸ δημοτικὸν αὐτὸ κείμενον ἢ δὲ ἀπόδοσις τῆς ὑποθέσεως παρουσιάζει ἀξιοσημείωτον πιστότητα. Οἱ νέοι στίχοι, οἱ ὁποῖοι ἐπλάσθησαν ἀπὸ τὸν λαὸν ἔχουν πολλάκις ποιητικὴν χάριν. Τὸ ἄξιον μνείας ὅμως εἰς τὸ νέον αὐτὸ κείμενον δὲν εἶναι τόσον ἢ ποιητικὴ ἀξία, ὅσον ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖον διασφύζεται καὶ μεταδίδεται τοῦτο. Κατὰ τὰς πληροφορίας δηλ. τῆς δεσποινίδος Βέργη, ἡ

¹⁸⁶) Ἴδε ἄνωτ. Δημ. Οἰκονομίδου, Τρία ἔργα τῆς Κρητικῆς Λογοτεχνίας κ.λ.π.

Βοσκοπούλα «τραγουδιέται» εἰς τὸ χωρίον Φόδελε, ἢ δὲ μουσική, ὑπὸ τῆς ὁποίας συνοδεύεται τὸ εἰδύλλιον, ὁμοιάζει μὲ τοὺς Κρητικούς «σιγανούς». Ἡ μουσική αὕτη εἶναι ἰδιότυπος καί, καθ' ὅσον ἠδυνήθημεν νὰ ἀντιληφθῶμεν, τὸ μὲν «χρῶμα» τῆς εἶναι τοπικόν, ἢ μελωδία ὅμως οὐχὶ εὐρέως γνωστή.

Πάντως τὸ γεγονός ὅτι διασώζεται εἰς μίαν περιοχὴν τῆς Κρήτης παραλλαγὴ τοῦ εἰδυλλίου, πάντοτε ἄδομένη μὲ ἰδιότυπον μουσικὴν, παρέχει νέα ἀξιόλογα στοιχεῖα περὶ τῆς ἐξαπλώσεώς του εἰς τὸν λαόν, καθ' ἣν στιγμὴν ἔλλείπουν παρόμοιαι περὶ τῶν ἄλλων παραλλαγῶν εἰδήσεις.

Δυνάμεθα νῦν, βάσει τῶν ὅσων εἶδομεν ἀνωτέρω, νὰ ἀποφανθῶμεν ἀσφαλῶς περὶ τῆς ἀξίας, τὴν ὁποίαν δύναται νὰ ἔχη διὰ τὴν ἔρευναν ἢ δημοτ. παραλλαγὴ ἑνὸς λογίου ἔργου. Δὲν ἀποτελεῖ βεβαίως τὸ τοιοῦτον λαϊκὸν κείμενον σταθερὰν βάσιν καὶ κριτήριον ἐξ ὧν θὰ ἠυκολύνετο ἡ λύσις τῶν πολλῶν προβλημάτων τοῦ προτύπου του, δύναται ὅμως νὰ βοηθήσῃ εἰς ἄλλας σπουδαίας παρατηρήσεις. Εὐχεραίνει τὴν καθολικὴν ἐκτίμησιν τῆς ἀξίας καὶ τῆς εὐρυτέρας ἐπιδράσεως τοῦ λογίου τούτου ἔργου, δίδει κάπως τὸ μέτρον τῶν ποιητικῶν ἱκανότητων καὶ ἀδυναμιῶν τοῦ λαοῦ, βοηθεῖ, ὡς καὶ ἄλλα κείμενα, τὴν κατανόησιν τοῦ συναισθηματικοῦ του κόσμου καὶ παρέχει ἐνδιαφέρουσαν εἰκόνα τῶν ποικίλων φαινομένων, τὰ ὁποῖα λαμβάνουν χώραν εἰς τὴν γλῶσσαν του. Εἶναι ἄρα ἡ συλλογὴ καὶ μελέτη τοιούτων κειμένων ἔργον ἐπιτακτικόν διὰ τὴν ἔρευναν, ἢ ὁποῖα δύναται οὕτω νὰ ἀχθῆ εἰς ὠφέλιμα συμπεράσματα, ἀπολύτως σχετικὰ μὲ τὰς ἐπιδιώξεις τῆς.

Ἀθῆναι Μάρτιος — Ἡράκλειον Ἰούνιος 1956

ΕΜΜ. Ι. ΔΟΥΛΓΕΡΑΚΗΣ